Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 40, Ağustos 2019, s. 621-647

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.32613>

Seymen ÖZTÜRK

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek
Lisans Öğrencisi, symn_11@mynet.com

TÜRK YÖNETİM VE EĞİTİM GELENEĞİNDE AHI TEŞKİLATI

Özet

Ahilik ve Ahi Teşkilatı, kökleri XIII. Yüzyıla kadar uzanan Anadolu Türk-İslam geleneğidir. Ahilik kültürel, ahlaki, eğitsel, sosyal, ekonomik, askeri, siyasi ve yönetsel boyutları olan bir gelenektir. Ahi teşkilatı, yaklaşık 500 yıl boyunca Anadolu'nun ekonomik, ticari ve sosyal yaşamında etkili olmuştur.

Bugün içinde yaşadığımız dünyada; insan ilişkileri yaklaşımı, müşteri memnuniyeti, toplam kalite yönetimi, iş ahlakı, sosyal sorumluluk gibi yaklaşımların bir nevi kökeni sayılabilecek bir anlayışa ve kurallara sahip olan Ahi Teşkilatıdır. İyi bir esnaf olmadan evvel, iyi bir insan olmak gerektiği anlayışı esastır. Ahi Teşkilatı, sadece ekonomik ve sosyal bir görev yerine getirmekle kalmamış, aynı zamanda askeri ve siyasi görevleri de yerine getirmişlerdir. Özellikle ülkenin içinde bulunduğu zor dönemlerde, savaş zamanlarında orduya yardım etmişlerdir. Ülkede birlik ve beraberliğin her daim var olması için çaba göstermişlerdir.

Bu kadar çok işlevi yerine getirmiş olan Ahi Teşkilatı'nın anlatıldığı bu çalışmada; Ahilik ve Ahi Teşkilatının kökeni, tarihsel gelişimi, Ahi Teşkilatında eğitim sistemi, yetiştirme usulleri, Ahiliğin temel ilkeleri ve Ahi Teşkilatının fonksiyonları hakkında detaylı ve kuramsal bilgilere yer verilecektir. Böylelikle okuyucuların, Ahi Teşkilatının Türk yönetim ve eğitim kültüründeki yerini ve önemini kavramaları amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahi Teşkilatı, Fütüvvetname.

THE AHI ORGANIZATION IN TURKISH ADMINISTRATION AND EDUCATION TRADITION

Abstract

The Ahi and Ahi Organization is the Anatolian Turkish-Islamic tradition that dates back to the 13th century. Ahi is a tradition with cultural, moral, educational, social, economic, military, political and administrative dimensions. The Ahi Organization has been effective in the economic, commercial and social life of Anatolia for nearly 500 years.

Ahi Organization has an understanding and rules that can be considered as the origin of approaches such as human relations approach, customer satisfaction, total quality management, business ethics and social responsibility. Before becoming a good tradesman, understanding the need to be a good person is essential. The Ahi Organization not only fulfilled an economic and social duty, but also carried out military and political duties. Especially during the difficult times of the country, during the times of war, they helped the army. They have endeavored for the existence of unity and solidarity in the country at all times.

In this study, which describes the Ahi Organization, which has performed so many functions; The origin, historical development of Ahi and Ahi Organization, education system, training methods, basic principles of Ahi and functions of Ahi Organization will be given in detail and theoretical information. It is aimed for the readers to understand the importance and place of Ahi Organization in Turkish administration and education culture.

Keywords: Ahi, The Ahi Organization, Fütüvvetname.

1.GİRİŞ

Ahi Evran'ın kurduğu Ahi Teşkilatı, esnafı, sanatkârı ve halkı her zaman doğru ve dürüst olmaya çağırmıştır. Bu kurum, adaleti, ahlaki yapılanmayı ve sosyal dengeyi sağlamıştır. Ahilik, her ne kadar esnafın haklarını korumak için kurulmuşsa da aslında toplumun çıkarlarını üst düzeyde tutmuştur.

Arapça'da "kardeşim", Divan-ı Lügat-ı Türk'te ise eli açık, cömert anlamında kullanılan "ahi" kelimesi özellikle; erdem, kardeşlik, mertlik, dürüstlük, ılımlılık, akılcılık, verimlilik ve olgunluk gibi kavramlarla özdeşleşmektedir. Bu bağlamda ahilik, XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Anadolu'da, Balkanlar'da ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetiştirmelerini, ahlâki yönden gelişmelerini sağlayan bir müessesenin adıdır (Soysal, 2013:8).

Ahilik genel olarak, XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan ve bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli rol oynayan dinî-içtimaî teşkilât olarak ifade edilebilir. Ahilik, Ahi Evran tarafından Hacı Bektaş-ı Veli'nin tavsiyesiyle kurulan esnaf dayanışma teşkilâtıdır. Aslen Horasan kökenli olup Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan Müslüman Türkmen halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetiştirmelerini sağlayan, onları hem ekonomik hem de ahlaki yönden yetiştiren,

çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. Kendi kural ve kurulları vardır. Günümüzün esnaf odalarına benzer bir işlevi olan Ahilik iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir. Ahi Evran'a 'Ahi Baba' da denir.

Müslüman Türklerde, ictimai bir müessese olan Ahilik, asırlarca esnaf teşkilatlarının maddi ve manevi bir ruhla techiz edilmesine yardımcı olmuştur. Hatta bir yerde, devletlerin kurulmasında da önemli rol oynamıştır denebilir. Keza, bazı devlet adamlarına yardım etmiş, bünyesindeki elemanlarla devletlerin ileri kademelerinde söz sahibi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi'nin faaliyetlerinde bile büyük bir payı bulunduğu bir gerçektir (Kazıcı, 1978:250).

Ahilik teşkilatı, Orta çağlarda Anadolu'nun sosyal yaşantısının düzenlenmesinde büyük rol oynamıştır. XIII. yüzyılın ortalarından başlayarak Türk gençlerini aylak kalmaktan ve kötü akımların etkisinden kurtarmak, aynı zamanda o dönemde devletin çok ihtiyacı bulunan askeri güce katkıda bulunmak için organize edilmiş olan ahilik teşkilatı, çok yönlü sosyal bir yapıya sahiptir. Ahilik; sanatı, belli süre bir kademede kalarak girilen yamak-çırak-kalfa-usta hiyerarşisi kurmak ve bu kademelerdeki baba evlat ilişkisi gibi içten bağlarla bağlamak suretiyle, sağlam ahlâkî ve mesleki temellere oturtmuştur. Ahilik teşkilatı esnaf ve sanatkârlıkta önemli bir sorun olan üretici-tüketici çıkar ve menfaat ilişkilerini, birbirleriyle bir sürtüşmeye düşmeyecek biçimde ayarlamıştır (Nasır, 2002:6).

Ahilik Teşkilatını batıdaki ve doğudaki benzer teşkilatlardan ayıran özellik, din adamlarının da devlet adamlarının da Ahiler üzerinde herhangi bir etkisinin olmayışıdır. Bunun sonucu olarak Ahilik, sivil toplum kuruluşlarının en eski modelidir. Ahiler, daima toplum yararına hizmet yapmışlardır.

Meslek teşkilatı ve yaygın eğitim kurumu olarak ciddi anlamdaki ilk mesleki eğitim kurumu olma özelliğini gösteren Ahilik kurumunun faaliyet alanı, sadece mesleki saha ile ilgili olmayıp dinî, ahlakî, toplumsal, kültürel ve siyasi fonksiyonlar da bünyesinde barındırmıştır.

Bu teşkilat Anadolu'ya gelen göçebe Türklerin yerleşik hayata geçmesini, İslam'ı öğrenmesini ve hayatını idame edebilmesi için bir meslek edinmesini sağlamıştır. Bir yandan kültürel, ahlaki ve mesleki bir işlev gören Ahi teşkilatı askeri ve siyasi bir işlev de görmüştür. Osmanlının kuruluşunda ve büyümesinde önemli pay sahibi olan bu kurumun üyeleri arasında Osmanlı padişahları da vardır.

Çalışmamızın ilk bölümünde Ahilik hakkında kavramsal bilgiler vererek başlayacağız. Ardından Fütüvvet ve Fütüvvetname kavramlarını açıklayıp, Ahilik-Fütüvvet ilişkisini ve Ahilik Teşkilatının ortaya çıkışını anlatacağız. Daha sonra Ahiliğin özelliklerinden, amaçlarından, temel ilkelerinden bahsedeceğiz. İkinci bölümde Ahilik Teşkilatının fonksiyonlarına değineceğiz. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, Ahi Teşkilatının yapısını, işleyişini, geleneklerini ve törenlerini anlatacağız.

2. AHİLİK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Ahi, Ahilik ve Ahi Teşkilatı Kavramları

Ahi sözcüğünün kökeni hususunda esas olarak iki görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre kelime Arapça kökenlidir. Buna göre "Ahi" kelimesi Ahıyye'nin tekili olan "ah" kelimesine birinci tekil "ya"sı ilave olunarak "ahi" şeklinde telaffuz olunmuş halidir. Bu fikre göre Ahi'nin sözlük manası "kardeşim" demektir. Bu iddianın güçlü yanı, Ahiliğin ilk olarak Araplarda Fütüvvet Teşkilatı adıyla çıkması, dolayısıyla Ahilik ile ilgili terimlerin Arapça olması gereğidir (Şeker, 1993: 71-72).

İkinci görüşe göre, "Ahi" kelimesi Türkçe "Akı" kelimesinin zamanla değişimi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kelimenin Ahi birlikleri içinde zaman zaman Ahi Baba şeklinde ifade edildiğini görüyoruz. Buna göre kelimenin Arapça manası ile düşünüldüğünde "Kardeşim Baba" diye bir tabir uygun düşmüyor. Fakat Divân-ı Lügati't-Türk'te akı اقی; Eli açık, koçak, selek, cömert, yiğit, delikanlı gibi manalar ifade eden Akı kelimesiyle düşünüldüğünde "Ahi Baba" tabiri daha mantıklı görünüyor (Güllülü, 1992: 18).

Ahilik teşkilatının, bir kurum olarak düşünüldüğünde, kelimenin kökeninin Arapça veya Türkçe olup olmaması ile değil, tarihte gördüğü işlevleriyle değer kazandığını göz önünde bulundurmalıyız.

Ahilik kelime olarak Arapça'da 'kardeş', Türkçe'de ise eli açık, konuksever ve yiğit anlamına gelen 'akı' sözcüğünün karşılığıdır. Ahilik Teşkilatı ise, Fütüvvet teşkilatından esinlenerek Anadolu'da gelişip yaygınlaşan sanatta, ticarete dayanışma ve yardımlaşmayı esas alan sosyo-ekonomik bir kurumdur (Gündüz vd., 2012: 40).

Teşkilat anlamında Ahilik, Anadolu'da birliği, refahı, toplum düzenini sağlayan ve halkın maddi, manevi tüm ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda teşkilatlanmış sivil toplum kuruluşudur (Demir, 2000: 323). Ahilik, birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri gözetken, yoksulu barındıran, işi kutsal, çalışmayı ibadet sayan, din ve ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkarların iş teşkilatıdır (Bıyıklı, 2003: 20).

En geniş manada Ahilik, 13. yy.'ın ilk yarısından başlayarak, 20. yy'ın başlarına kadar Anadolu şehir, kasaba ve hatta köylerine kadar yayılmış, insanlar arasında dayanışma ve yardımlaşmayı tesis etmeye çalışmış esnaf ve sanatkarlar birliğine verilen addır (Çağatay, 1981: 44).

Ahi, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan, helalinden kazanan, yerine ve yeterince harcayan, ölçü ve tartı ehli olan, yararlı şeyler üretip insanlara sunan kişidir. Ahiler, ben ve çıkar merkezli bir dünya anlayışından yana değildir. Onlar, cimri ve egoist insanlar da değildir. Onlar iyilik yapmaktan, ikram etmekten, infak etmekten büyük haz duyan insanlardır (Soysal, 2013: 8).

2.2. Fütüvvet ve Fütüvvetname Kavramları

Ahilik teşkilatı için, fütüvvet ve fütüvvetname kavramları çok önemlidir. Çünkü ahilik geleneğinin kökleri fütüvvet anlayışına dayanır. Bu sebeple, fütüvvet anlayışını kavramadan, Ahiliği anlamak mümkün değildir.

Fütüvvet, Arapça bir kelimedir. Fütüvvetin tekili ise 'feta'dır. Bu şekliyle sözlükte; genç, delikanlı, cömert, yiğit anlamına gelmektedir. Feta'nın çoğulu ise 'fityan'dır. Fütüvvet; gençlik,

delikanlılık, cömertlik, yiğitlik anlamlarına gelmektedir. Fütüvvet terim olarak; dünya ve ahirette halkı nefesine tercih etmek, cömertçe vermek, başkasını rahatsız etmemek, şikâyet ve sızlanmayı terk etmek, haramdan uzaklaşmak ve ahlaki değerlere sahip olmak şeklinde tanımlanmıştır (Arslanoğlu, 1997: 13).

Fütüvvet kelimesi, esas itibarıyla tasavvufa dayanan, fakat aynı zamanda iktisadi teşekkülleri de kavraması ve sanat erbabını teşkilatlandırması bakımından ekonomik bir kimlik de taşıyan “ehl-i fütüvvet” tarafından daha geniş anlamlara gelen bir terim olmuştur (Anadol, 1991:1). Fütüvvet prensipleri genel olarak; insanı başı dik, gönlü tok olmaya, üreticiliğe, bütün varlıklara karşı sevgi ve şefkat beslemeye ve manevi olgunluğa yönelten hususlardır.

Fütüvvetname ise, fütüvvetten söz eden eser anlamına gelmektedir. Birçok fütüvvetnamede bir takım kötü ahlaki davranışlara sahip olanların, bu davranışlarından vazgeçinceye kadar ahiliğe alınmayacakları ifade edilmiştir. Bu kötü vasıflara sahip olanlar şunlardır: cimriler, gururlu ve kibirliler, kin tutanlar, yalan söyleyenler, kişinin ayıbını örtmeyip yüzüne vuranlar, sözünde durmayanlar, fahiş fiyata mal satanlar, hırsızlar, sert, merhametsiz ve zalimler, zina yapanlar, hainler (Soysal, 2013:8). Söz konusu fütüvvetnameler, ilerleyen kısımlarda ifade edeceğimiz gibi, Ahilik Teşkilatının temelini oluşturacaktır.

Fütüvvet, İslam’ın etkisinde kalarak göçebe aşiret hayatından yerleşik hayata geçen Arap toplumunun konukseverlik, cömertlik ve yiğitlik gibi değerlerin yaygın biçimde kullanılan adıdır. Bu düşüncenin özünde yer alan, fetâ (genç), biri misafirperverlik/cömertlik, diğeri cesaret/kahramanlık olmak üzere iki ahlakî vasıf ile öne çıkmıştır. Bu yönüyle fütüvvet, İran’daki civanmertlik, eski Türklerdeki akıllık ve alplik, Batıdaki şövalyelikte olduğu gibi her toplumda karşılaşılabilen bir yiğitlik anlayışını temsil etmiştir. Başlangıçta bu anlayış, cömertlik, misafirperverlik ve kahramanlık boyutlarıyla sınırlı iken, zamanla felsefî ve tasavvufî derinlikler kazanmıştır (Demirpolat ve Akça, 2004:356).

İslam’ın yayılmasına paralel olarak, fütüvvet ideali ve teşekkülleri, muhtelif isimler altında önce Suriye ve Irak’ta, sonra da mahalli kültürlerin de katkılarıyla İran ve Türkistan’da yayılmaya başlamıştır. Emevî Halifesi Hişam (724-743) zamanında, fityân birlikleri kurulmuştur. Abbasi Halifesi Nasır (1180-1225), İslam’ı fütüvvet ideolojisi yardımıyla etkili kılmak ve İslam İmparatorluğunu fütüvvet birlikleri yardımıyla derleyip toparlamak istemiştir. Bu amaçla, fütüvvet libasını sufî şeyhlerinden Salih El-Bağdadi’nin yaptığı bir merasimle giyerek, kendisini fütüvvetin piri saymıştır. Böylece fütüvvet, merkezi, bürokratik, hiyerarşik, ahlaki kaideleri ve lideri olan tam bir teşkilat halini almıştır (Demirpolat ve Akça, 2004:358).

Fütüvvetnamelerde genel olarak vazgeçilmez kabul edilen ilke ve öğretiler vardır. Bunlar: *Namazı bırakmamak, *Dünya yaşamına esir olmamak, *Hayâ (utanma) sahibi olmak, *Nefsin esiri olmamak, *Helal kazanç sahibi olmak, *Muhtaç ve düşkün olan kimselere ihsan ve keremde bulunmak, *İyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak (Özerkmen, 2004: 68).

2.3. Ahilik-Fütüvvet İlişkisi

Ahilik geleneğinde, fütüvvet yolunun öğretilerini içeren ve Ahiliğin ilmi hali sayılabilecek fütüvvetnamelerle karşılaşırız. Her Ahi Birliğinin bir fütüvvetnamesi vardır. Fütüvvetname, fütüvvetten söz eden eser demektir. Ahilik nizamnameleri olarak kabul edilen fütüvvetnameler,

bütün prensiplerini dinden alırlar. Ahiliğin esasları, ahlaki ve ticari kuralları bu kitaplarda yazılıdır (Akçakaya, 2018:418).

Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan Ahiliğin nizamnâmelerine, fütüvvetnâme adı verilirdi. Ahiliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılı idi. Teşkilâta girecek kimse ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorunda idi. Fütüvvetnâmelere göre, teşkilât mensuplarında bulunması gereken vasıflar vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma ve tövbe idi. Şarap içme, zina, yalan, gıybet, hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi (Kazıcı, 1988:238).

Ahiliğin Anadolu'da ortaya çıkıp teşkilatlanması ve kurumsallaşmasında iki etken öne çıkmaktadır. Birincisi, fütüvvet düşüncesine siyasi amaçlarla teşkilat özelliği kazandırarak Halife Nasır'ın Anadolu'ya elçiler göndermesi, ikincisi ise Moğol istilası nedeniyle Anadolu'ya yapılan göçlerdir (Çakmak, 2014:147).

Selçuklu Sultanları ile Abbasiler arasındaki siyasi ve kültürel ilişkiler bağlamında fütüvvet düşüncesinin yayılması, Anadolu'da Ahilik geleneğinin temelini oluşturmuştur. I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1192-1211) hocası Mecdüddin İshak'ı Bağdat'a göndermesi, bu kişinin dönüşünde Evhadüddin-i Kirmanî (ö.1238), Muhyiddin İbnü'l Arabî (ö.1240) ve Şeyh Nasirüddün Mahmud el-Hoyî (ö.1261) gibi mutasavvıfları Anadolu'ya getirmesi, Ahiliğin kurumsallaşmasında etkili olmuştur (Kazıcı, 1988:540). Özellikle fütüvvet teşkilatının şeyhlerinden biri olarak 1204'te Anadolu'ya gelen ve burada kurduğu zaviyeler aracılığıyla fütüvvet düşüncesinin yayılmasında katkıda bulunan Evhadüddin-i Kirmanî'nin önemli bir etkisinin olduğu kabul edilmektedir. Kayseri'de ikamet eden Kirmanî, belli aralıklarla Malatya, Konya, Sivas gibi kentlerde bulunmuş, devlet ricalinden ve halktan büyük saygı görerek pek çok mürit edinmiştir. Kirmanî'nin mürit ve halifeleri, edindikleri fütüvvet anlayışını bulundukları yerlerde tekke ve zaviyeler kurarak yaymışlardır. Nitekim Kırşehir'de Ahi Evran adına yapılan zaviye, ahilik anlayışının icrası için önemli bir mekân olmuştur (Önge, 1988:530).

Türkiye Selçuklu hükümdarlarının Ahilik teşkilatına girmeleri, teşkilatın gelişmesinde etkili olmuşsa da, buna ilaveten Moğol tehlikesi nedeniyle Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmiş olan göçebe Türkmenlerin de etkili oldukları bilinmektedir. Bu dönemde doğuda Moğol istilası vardı ve bu istiladan kaçan büyük Türkmen kitleleri Anadolu'ya akın akın gelmişti. İçerisinde âlimler, dervişler, mutasavvıflar vs. de mevcut olan bu büyük göçle birlikte, Anadolu beşeri yapısını adeta yeniden yapılandırmıştır (Akçakaya, 2018:421).

Bu konuda Selçuk Üniversitesi Tarih bölümünde öğretim üyesi Prof. Dr. Mikail Bayram şu görüşlerini dile getiriyor: "Fütüvvet, İslam dünyasında kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik mefkûresinin adıdır. Şövalyelik nasıl Orta Çağ Batı dünyasına ait mahsus bir ülkü ise, Fütüvvet de Orta Çağ İslam dünyasına ait bir ülküdür. Nasıl ki Araplar İslam'dan önce kültürlerinde mevcut olan Fütüvvet anlayışını İslami değerlerle geliştirip devam etmişler, nasıl ki Farslar "cevanmerdi" anlayışını aynı şekilde İslam süzgecinden geçirmişler, Türkler de kendi "Akılık" ülküsünü İslami ahlak ve değerlerle geliştirerek devam ettirmişlerdir. Arap kültüründe ideal kahraman, sehavet ve şecaat timsali olan Fütüvvet erinin adı "Feta", İran kültüründe "Cevanmerd", Türk kültüründe "Akı"dır. Türk Akılığı, İslamiyetle Arap Fütüvvet şiarından etkilenmiştir. Akılar birbirlerine karşı kardeşçe tutumundan dolayı Akı kelimesi yerini Ahi

kelimesine bırakmış ve Abbasi Devleti'nin sona ermesiyle Fütüvvet, yerini Ahiliğe bırakmıştır” (Bayram, 1991:130-132).

Ahi Birlikleri ile Fütüvvet teşkilatı arasında şekli benzerlikler vardır. Aynı zamanda Ahiliğin ahlaki ve terbiye prensiplerini, daha önce tasavvufçuların geliştirip formülleştiği fütüvvetnamelerden aldığı şüphesizdir. Buna ilaveten, Ahilik ile Fütüvvet arasında bazı farklılıklar da vardır. Fütüvvetçilik, daha çok kişisel erdemlere ve askeri niteliklere önem vermiştir. Ahi Birlikleri ise, bugünkü manada bir sivil toplum kuruluşudur. Her şeyden önce, bir sanat veya meslek sahibi olan ahi, fütüvvetnamelerinde yazılı ahlak ve iyi toplum kurallarını benimsemiş kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama sanat ya da bir meslek sahibi olmayan bir kişi ise, fütüvvet kurallarının hepsine uysa dahi ahi olamaz. Buna karşın, bir meslek veya sanat sahibi kişi, fütüvvet kurallarının çok azını bilmiş olsa bile ahidir (Akçakaya, 2018:423).

Netice itibariyle, muhteviyatlarındaki benzerlikler bakımından Ahilik ve Fütüvvet ayrı ve bağımsız olarak düşünülmemelidir. Keza, Fütüvvet teşkilatını incelemeyen Ahiliği anlamak imkânsızdır. Çünkü Ahiliğin kökleri Fütüvvet geleneğinden gelmektedir. Ancak, şunu da hatırlatmak gerekir ki; Ahilik Teşkilatı, Fütüvvetin bir kopyası değildir. Ahilik, Türk-İslam sentezine dayanan, Müslüman Türk’e has, özgün bir kurumdur.

2.4. Ahiliğin Anadolu’da Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Gelişimi

Ahi teşkilatının Anadolu’da kurulmasında fütüvvet teşkilâtının büyük tesiri vardır. İslâm’ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde hicrî III. (IX.) yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Başka bölgelerde mensuplarına civanmerd, ayyâr (ayyârân), fetâ (fityan) gibi isimler verilen fütüvvet ülküsünün, İslâm’ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır’da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türkler, İslâmiyet’i kabul etmeleri ve Anadolu’ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte Ahiliğin temel belirleyicisi olan İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur (Kazıcı, 1988:250).

Orta Asya’da hüküm süren Oğuz Yabguluğu yıkılınca (1040), Oğuz Türkleri yavaş yavaş Selçuklu egemenliği altına girerek Anadolu’ya göç etmeye başladı. Ekseriyeti göçebe olan Oğuzlar, kopup geldikleri Orta Asya steplerine benzediği için, daha çok Orta Anadolu kırsalını mesken olarak tercih ediyorlardı. Dolayısıyla Orta Anadolu’nun Türkleşip İslamlaşması hızlı olurken, şehirlerde bu dönüşüm yavaştı. İslam dini de, yerleşik hayatı gerekli kılıyordu. İşte bu sebeple, göçebe Türkmenlerin İslâmlaşma sürecini hızlandırmak, Anadolu’yu Türk yurdu haline getirmek, şehirlerde yaşayan Rum ve Ermeni tacirleriyle rekabet edebilmek amacıyla ve Hacı Bektaş-ı Veli’nin tavsiyesiyle Ahi teşkilâtı Anadolu’da kuruldu. Kısacası, Anadolu’da Ahiliğin şekillenmesi ve köylere kadar teşkilatlanması politik ve sosyo-ekonomik bir mecburiyetin ürünüdür.

XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya gelmeye başlayan Türkler, bu tarihten itibaren yavaş yavaş göçebe hayatlarını bırakarak yerleşik bir hayata geçmeye başladılar. Fakat yerleşik hayata geçtikleri bu topraklarda ticari hayat tamamıyla yerli gayrimüslim halkın elindeydi. XIII. yüzyıl başlarında gerçekleşen Moğol saldırıları ise, Orta Asya ve Horasan’dan birçok Müslüman Türk’ün Anadolu’ya göç etmesine neden oldu. Bu göç dalgasında çok sayıda esnaf, zanaatkâr ve tüccar da Anadolu’ya yerleşti. Anadolu’da yeni oluşan esnaf ve zanaatkâr zümresinin gerek

yerlilere karşı menfaatlerinin korunması gerekse de Moğol saldırılarına karşı savunma ihtiyacı, Anadolu Türklerinin örgütlenmesi sonucunu doğurdu. Ahilik, işte bu durum ve sonuçlar karşısında ortaya çıkmış bir kurumdur (Çağatay, 1997: 89-95).

Türkiye Selçuklular döneminde Ahi Teşkilatının ilk olarak Kayseri’de 13. yüzyıl başlarında ortaya çıktığı ve aynı yüzyıl içerisinde tüm Anadolu’ya yayıldığı kabul edilmektedir. Anadolu’da Ahîliğin kurucusu olarak bilinen ve İran’ın Hoy şehrinde doğan Şeyh Nasîrüddin Mahmûd (ö. 1262), sonraları Ahî Evran ismiyle anılmıştır. Ahi Evran’ın ilk yerleştiği yer olan Kayseri’de bir sanayi sitesi kurulmuştur. Özellikle I. Alâeddin Keykubad’ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zâviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahîliğin Anadolu’da kurulup gelişmesinde Ahî Evran’ın büyük rolü olmuştur (Kazıcı, 1988: 250).

Anadolu’da bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında yalnızca iktisadî değil, siyasî yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ahîler, bağımsız siyasî bir güç olmamakla birlikte, zaman zaman merkezî otoritenin zayıfladığı, anarşi ve kargaşanın ortaya çıktığı dönemlerde siyasî ve askerî güçlerini göstermişler ve önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Özellikle Moğol istilâsı sırasında ahî birlikleri şehirlerin yönetimine mahallî otorite olarak hâkim olmuşlardır. Tokat ve Sivas’ı ele geçiren Moğollar’a karşı Kayseri’yi başarıyla savundukları bilinmektedir. Ayrıca, Osmanlı döneminde Düzmece Mustafa olayında da Bursa’yı ona karşı savunmuşlardır. Ahilik Teşkilatı Selçuklular döneminde ekonomik ve ticari faaliyetlerinin yanı sıra, askerî ve siyasî faaliyetlerde de bulunmuş, aynen Bektaşî ve Yeniçeri Ocaklarının olduğu gibi Osmanlı Beyliği’nin kuruluşunda ve güçlenmesinde etkin rol oynamışlardır (Kazıcı, 1988: 251).

Özellikle Fatih devrinden itibaren Ahîlik siyasî bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idarî işlerini düzenleyen bir teşkilât halini aldı. 18. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar teşkilâtın gedik (lonca) adını aldığı söyleniyorsa da 1824 tarihli Selanik ile ilgili bir arşiv belgesinde (BA, Cevdet-Zabtiye, nr. 266) ve Ahî Evran Zâviyesi’nden bahseden bir takirde (BA, Cevdet-Belediye, nr. 5150), ahî baba, ahîlik, yiğitbaşı, üstatlık, kethüdâlık gibi Ahîliğe ait terimlerin kullanılması, bu ismin uzun süre devam ettiğini göstermektedir (Kazıcı, 1988: 252).

Ahi Teşkilâtı’nın Müslümanlara has bir kurum olarak iş görmesi 17. yüzyıla kadardır. Osmanlı Devleti’nin hâkimiyet alanı genişleyip, gayrimüslim oranının artmasıyla farklı dinden kişilerin ortak çalışması zorunlu olmuştur. Din ayrımı gözetilmeden ortaya çıkan bu kuruluşa da “gedik” denmiştir. 1727 yılından itibaren rastladığımız bu kavram Türkçe bir kelime olup tekel veya imtiyaz anlamına gelmektedir. Kavram olarak "Osmanlı bünyesindeki esnaflığa ve sanatkârlığa girişi tetkik etmek" demektir (Çağatay, 1990:15). Yapı olarak ahilikten farklı olmamakla birlikte ömrü onun kadar uzun olmamıştır. Nitekim 1838 Balta Limanı Antlaşması’yla tekel idaresi ortadan kalkmış ve gedikler çözülmüştür.

2.5. Ahîliğin Özellikleri

Ahîlik, 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Anadolu’daki esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen isimdir. Bu birlik, köylere kadar yayılan örgütleriyle, milli birliği ve bütünlüğü, sosyal dayanışma ve yardımı temel ilke olarak benimseyen, dostluk ve kardeşlik havası içinde,

toplumsal ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlı, milli bir toplum kurmayı amaçlayan, yurt ekonomisinde temel ihtiyaç maddelerini en kaliteli, en ucuz biçimde üretmeyi öngören milli bir örgüt biçimidir (İvgin, 1996:71).

Ahilik Teşkilatı ile ilgili öne çıkan bazı özellikler şöyle sıralanabilir (Şanal ve Güçlü, 2007:383):

- Önemli bir sosyal yardımlaşma kurumudur.
- Ahilik kurumunun ortaya çıkışında Fütüvvet müessesinin etkisi vardır.
- Sınai, ticari, siyasi, askeri, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunan bir kurumdur.
- Esnaf ve sanatkârlardan oluşan bir teşkilattır.
- Türk toplumunun kendi öz değerleri, örf ve adetleri ile sosyo-ekonomik yapılarına uygun olarak ortaya koydukları bir kurumdur.
- Bir Türk kurumudur.
- İslam inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştıran düşüncenin ürünüdür.

2.6. Ahiliğin Amaçları

Amacı, zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak “sosyal adaleti” geliştirmek olan Ahilik, bu amacına sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır (Soysal, 1988:8).

Ahi Birlikleri, köklü kültür değişmelerinin yaşandığı bir dönemde, birbirlerine karşı çatışmacı tavır alan grupları uzlaştırmak, zayıflayan aşiret bağlarının yerine yerleşik hayat tarzına uygun koruyucu değerler meydana getirmek, Bizanslılara karşı Müslüman-Türk esnaf ve sanatkarlarının menfaatlerini korumak ve toplumda huzurun sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuş bir teşkilattır (Ekinci, 2008:76).

Ahi Birlikleri aynı zamanda kent yaşamının benimsenmesinde de önemli bir rol oynamıştır. Her ne kadar devlet otoritesinin dışında kurulmuş ve çalışıyor olsalar da, devletin ve milletin bekâsının devamlılığının sağlanmasında, kalkınmada, bilimde, sanatta ve askerlikte Ahi Teşkilatları önemli rol oynamışlardır.

Ahilik, millet çapında teşebbüsler için sermayenin büyümesini de öngörür. Esnafta orta sandıkları, kooperatiflerde sermaye birikmesi, bu görüşün geçmişteki ve günümüzdeki uygulamaları olmuştur. Ahilikte on sekiz dirhemden fazla gümüş saklanmaması düsturuyla, sermayenin ölü bırakılmaması ve ekonomik hayata canlılık getirilmesi amaçlanmıştır (Soykut, 1971:143-145).

Ahilikte amaç, kişiye yalnızca bir meslek öğretmek değil; meslek ahlakını, toplum kurallarını da öğretmek, benimsetmek ve onu “iyi insan” olarak yetiştirmektir. Bu amaç çerçevesinde kişi, bir meslek öğrenmenin yanında, zaviyelerde toplum adabını, İslam dinini ve pozitif bilimleri de öğrenirdi. Bir diğer amaç, üretici ve tüketici ilişkilerini karşılıklı haklılık temelinde organize etmektir. O dönemdeki toplumsal ve iktisadi krizlerin ortaya çıkardığı bu sanatkârlar grubu, toplumun bu iki kesiminin birbirleriyle etkileşimlerini düzenleyerek, sosyal

barışa hizmet etmiştir. Böylelikle, sosyal yardımlaşma esas alınarak, toplumsal grupların çıkarlarının birbiriyle çatışmasının önüne geçilmiştir. Ahilik, insanları teşvik eder, bir sanat dalında yetişmelerini, başkasına muhtaç olmadan yaşamlarını sürdürebilmelerini hedefler. Ayrıca, Ahilik hakkına razı olmayıp malına değerinden fazla fiyat isteme, zenginleşme gayesiyle define peşinde koşma, karanlık ve dolaşık kazanç yollarına sapmaya da müsaade etmez. Esnafın satış gelirini, bir çaba ve uğraşı sonucu kazanması, köşe dönmeci yaklaşımları benimsememesi istenir (Akçakaya, 2018:433).

Ahiliğin amaçları maddeler halinde şöyle ifade edilebilir (Kart, 2017: 48-49):

- İslam inancıyla Türk örf ve adetlerini kaynaştırarak, insanı her şeyin üstünde tutan bir düşünce anlayışı ile “insan-ı kâmil” denilen ideal insan modelini yetiştirmek.
- İnsanların ahirette ve dünyada huzur içerisinde olmalarını sağlayarak; dünya hayatı için ahiretini, ahiret için de dünyasından vazgeçmeyen dengeli bir yaşam tarzı anlayışı geliştirmek.
- Ahlaklı, bilinçli, üretici ve mutlu bir orta sınıf meydana getirip bu kesimin güçlülüğünü sürekli kılmak.
- Üretken, verimli ve ahlaklı bir çalışma ortamı meydana getirerek, bunu sürekli hale getirmek.
- Farklı toplumsal yapılar arasında işbölümü ve işbirliğini karşılıklı rıza, anlayış ve güvene bağlı olarak tesis etmek, toplumda sosyal ve ekonomik açıdan denge sağlayabilmek.
- İnsanı sanatında ve mesleğinde faydalı ve üretici bir hale getirmek ve bu sayede onu toplum içerisinde hak ettiği en uygun yere ulaştırabilmek.
- Çatışma yerine dayanışmayı esas alan bir ruh yapısına haiz insan yetiştirmek.
- Zengin ile fakir, emek ile sermaye, üretici ile tüketici, millet ile devlet arasında iyi ve sarsılmaz ilişkiyi tesis ederek sosyal adaleti sağlayıp, toplumun tüm kesimlerinin huzur ve refah içerisinde hayatlarını sürdürmelerini sağlamak.
- Güçlünün, zayıfı ezmesinin önüne geçmek, böylece hak edilmeyen bir kazancın elde edilmesini engellemek.
- Göç sonrası yerleşerek yeni yurt edindikleri Anadolu’da kendi sanat ve ticaret faaliyetlerine yeni bir yaşam alanı oluşturmak.

2.7. Ahiliğin Temel İlkeleri

Ahilik anlayışının çekirdek ilkeleri; ‘örgütün toplumsal sorumluluğu’, ‘hizmette mükemmellik’, ‘dürüstlük’, ‘doğruluk’ ve ‘ortak yaşam’dır. Bu ilkelerden “hizmette mükemmellik”, Ahiliğin varlık sebebidir (Özerkmen, 2004:69).

Ahilere, Ahi Şeyhlerince yaptırılmış olan zaviyelere gitmeye başlayışlarının ilk günlerinde şu ana ilkeler öğretilirdi (Akçakaya, 2018:436):

- ✓ Ahinin eli, kapısı ve sofrası açık olmalı; yoksullara, düşkünlere, konuklara yemek yedirmeli ve yardım etmelidir.

- ✓ Ahinin gözü, dili ve beli bağlı olmalıdır.
- ✓ Ahilikte başkasının ayıbını görmemek, onu yüze vurmamak ve alçak gönüllü olmak ana ilkelerdendir.
- ✓ Ahiliğin temel ilkelerinden biri de sır saklamaktır. Bu nedenle, Ahiliğe ait ilkeler yazılı belge haline getirilememiştir. “Meslek sırrı” deyimini de buradan gelmektedir.
- ✓ Ahilikte kol gücü ve alın teriyle geçinenlerin haklarının ve ürettiklerinin güvence altına alınması ana ilkedir.

Esasen Ahilikte, 740 tane kural vardır. Enbiya, evliya ve padişahların 740 edebi bilmeleri gerekir, fakat Ahiliğe intisab etmiş herhangi bir kimsenin bunlardan 124 tanesini bilmesi yeterlidir (Anadol, 1991:38).

Ahilikte mesleki ahlak ve görgü kurallarının temelini oluşturan başlıca değer ve ilkelerini şöyle ifade edebiliriz (Kart, 2017:52):

1. İyi huylu ve güzel ahlaklı olmak, 2. Bencillikten uzak, merhametli, adaletli, faziletli, iffetli, şefkatli ve dürüst olmak, 3. Ahinde, sözünde ve sevgisinde vefa göstermek, 4. Küçüklerini sevmek, büyüklerine saygılı ve edepli davranmak, 5. Herkese iyilik yapmak, iyi olmalarını istemek, 6. Alçak gönüllü olmak, büyüklük ve gururdan kaçınmak, 7. Hataları yüze vurmaktan kaçınarak, dost ve arkadaşlarına tatlı sözlü, samimi, güler yüzlü ve güvenilir olmak, 8. Hakka, hukuka, hakkaniyete riayet etmek, 9. Kötü söz ve hareketlerden sakınmak, 10. İçerisi, özü-sözü bir olmak, daima doğruyu söyleme ve doğruyu söylemekten çekinmemek, 11. Sır tutmak, sırları açığa vurmamak, 12. Hataları daima kendi nefsinde aramak, 13. İyi insanlar ile dost olup, kötülerden uzak durmak, 14. Nefsinin (hazlarının) esiri olmamak, 15. Toplumun değerleri doğrultusunda davranmak, örf ve adetlere uymak.

Ahi olmak ve peştemal kuşanmak için kişinin bir Ahi tarafından önerilmesi zorunludur. Üye olmak isteyenlerden yedi fena hareketi bağlaması ve yedi güzel hareketi açması beklenmektedir. Bunlar, Ahiliğin 7 kuralı olarak da ifade edilmektedir (Akçakaya, 2018:436-440):

- i) Cimrilik kapısını bağlamak, lütuf kapısını açmak
- ii) Kahır ve zulüm kapısını bağlamak, hilim ve mülâyemet kapısını açmak
- iii) Hırs kapısını bağlamak, kanaat ve rıza kapısını açmak
- iv) Tokluk ve lezzet kapısını bağlamak, riyazet kapısını açmak
- v) Halktan yana kapısını bağlamak, Hak'tan yana kapısını açmak
- vi) Herze ve hezeyan kapısını bağlamak, Marifet Kapısını açmak
- vii) Yalan kapısını bağlamak, doğruluk kapısını açmak.

Yukarıdaki açıklamalardan sonra, Ahilik kurumunun temel ilkelerini maddeler halinde şöyle özetleyebiliriz (Akçakaya, 2018:440-444):

◆ Ahilikte uygulanan en önemli ilkelerden biri kişinin mesleğe girmesi ve meslekte yükselmesi konusudur. Çünkü kabiliyetli ve zeki kişilerin işe alınması, o mesleği ve yapılan işi daha kaliteli ve verimli hale getirmenin en önemli yollarından biridir. Ahilikte uzun süreli ve çok aşamalı terfi sistemi de tüm meslek ve sanat dallarında egemen idi. Örneğin bir

meslek ya da sanat dalında ustalık sıfatına ulaşmak için yamaklık, çıraklık ve kalfalık aşamalarından başarıyla geçmek gerekirdi. Örneğin bireyin 10-12 yaşlarında yamak olarak girdiği bir sanat dalında çıraklık ve kalfalık aşamalarını lekesiz ve kusursuz atlayarak yaklaşık 10 yıllık bir süreçte ustalık sıfatına ulaşabilmesi bile başlı başına bir sabır ve sadakat testi anlamına gelmektedir.

◆ Aşırı disipline dayalı kişisel ve mesleki eğitim de ahilik örgütünün sürdürülebilirliğinin temel bileşeni olarak kabul edilmiştir. Çünkü ahilik sisteminde usta-çırak ilişkileri, işçi-işveren ilişkisinden çok baba-oğul ilişkisine benzer. Bu ilişki sadece üretim endeksli değil duygu ve sorumluluk boyutu daha fazla ön plana çıkan bir ilişki olarak kendini gösterir. Bu amaçlar bağlamında, çıraklara önce toplumun ahlak ve erdemleri öğretilirdi. Daha sonraki aşamalarda ise, meslek eğitimine geçilirdi. Ahi örgütünde sanatkarlara iş yerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisi ile mesleğin incelikleri ve sırları öğretilirdi. Meslek eğitiminde teoriden çok yaparak ve yaşayarak öğrenme ön plandaydı. İş eğitimi teorik ve pratik olarak “yaparak öğrenme” ve “beceri geliştirme” tekniğine dayanmaktaydı. Akşamları ise toplanarak ahlak eğitimi, haftanın belli günlerinde de silah talimleri ve ata binme eğitimi yaptırılırdı. Yine esnaf çırakların okuyup yazmalarına itina gösterilirdi.

◆ Ahilik sisteminde düzen, intizam ve tedbir de önemliydi. Örneğin, her esnafın bir bekçisi vardı. Çarşayı süpürür, akşam kapanan dükkânların kontrolünü yapar kilitlenmeden unutulmuş olanları sahibine haber verir, geceleri çarşayı beklerdi. Her esnafın bir de duacıları vardı. Sabah namazından sonra mütevellinin dairesi önünde toplanan esnafa dua eder, bundan sonra herkes dükkânına dağılırdı. Duadan önce hiçbir dükkân açılmazdı. Resmen olmasa da günümüzde Anadolu’nun birçok yerinde de benzer dualarla pazarların, çarşıların açıldığını görmekteyiz.

◆ Ahilik kurumunun üzerinde hassas bir şekilde durduğu konulardan biri de çalışan diğer insanların haklarının savunulması ve onlara haksızlık yapılmamasıdır. Bu anlamda çalışan aleyhine işletme yönetimi tarafından uygulanan hususlar arasında kayıt dışı istihdam, iş akdinin şartlarına uymama, adil olmayan ücret ve performans yönetimi, fırsat eşitliğinin sağlanamaması, adam kayırma, disiplin uygulamalarında yapılan yanlışlar, işçi sağlığı ve iş güvenliğine özen göstermeme, ayrımcılık ve haksız fesih sayılabilir.

◆ Ahi birliklerinde dayanışmanın en güzel örneği “Orta Sandıkları”nda görülür. Teşkilatta “kazancın şahsiliği” prensibine bile pek rastlanmaz. Teşkilat üyesi olan esnaf ve sanatkarın kazancı bütünüyle kendine ait değildir. Bu kazanç şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir. Dolayısıyla ahilik kurumunda ön plana çıkan bu düşüncenin uygulama biçimi kendini “gedik sistemi” ile göstermektedir.

◆ Ahilik teşkilatında ustaların üretecekleri ürün standartlara bağlandığı gibi, yetiştirecekleri çırak sayısı da standartlara bağlanmıştır. Kaliteden taviz vermemek için usta sadece örgütün öngördüğü kadar çırak alabilirdi. Çünkü çırakların sayısı çok olursa, eğitim istenilen etkinlikte gerçekleşmeyecek ve kontrol güçleşecekti.

◆ Ahilik teşkilatının vazgeçilmez temel değerlerinden biri olan “hizmette mükemmellik” ilkesi asırlarca bütün hizmet çeşitlerinde kullanılmış, bilhassa üretimde kalitesizliğe müsamaha edilmemiş ve kalitesiz mal üretenin meslekten ihraç edilmesine yol açmıştır.

◆ Ahilik kurumu, her fırsatta üretimi ve çalışmayı teşvik etmiştir. Fakat ahilik sisteminde para amaç değil, araç olduğundan malın kalitesiz-çürük-ayıplı olarak üretilmesi bu anlamda yasaktı. Diğer taraftan ahi birlikleri, üretimi ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşündükleri için onu ihtiyaca göre ayarlayıp sınırlandırmışlardır.

◆ Ahilikte bir diğer geçerli uygulama ise “Ahilik İç Denetim Sistemi”dir. Bu uygulamada, iş yeri açmada ve malların üretiminde nitelik ve nicelik kontrolü yapmada öncelikle devletin incelemesinden geçmesi gerekirdi. Fakat ahilik sisteminde devletin ulaşamadığı yerlerde bu yetkileri esnaf ve sanatkârlar kendi üzerlerine almışlardır.

◆ Yine birlikler esnafın çalışma alanlarını hem haksız rekabetin, hem de işsizliğin önlenmesi amacıyla tek elden belirliyordu. Esnafın işleyeceği hammaddeyi temin etmesi, herkese belli oranda pay ayrılması esası çerçevesinde adil paylaşımla gerçekleştiriliyordu. Bununla hem ustaların hammadde sıkıntısı çekmemesi sağlanıyor, hem de tekelcilik ve ihtikâr yolu önlenmiş oluyordu.

◆ Ciddi bir hiyerarşik yapılanmaya sahip olan ahilikte en üst seviyeden en alt dereceye kadar herkesin uyması gereken kurallar en ince detaylarına kadar belirlenmiştir. Örneğin, mesleğinde kalfalık seviyesine yükselen bir genç 130 ahlaki kaideyi, ustalık makamına geldiğinde ise 740 kaideyi bilmek ve uygulamak durumundaydı. Bu anlamda standart dışı mal ve hizmet üreten esnaf uyarılır ve uyarıları dikkate almaz ise çeşitli cezalara çarptırılır, böyle esnaftan alışveriş yapılmaması için halka duyuru yapılırdı.

◆ Ticaret ahlakında yasaklanan hususlar şunlardır: “Hileli ve çürük mal satmayacaksın, Müşteriden fazla para almayacaksın, Bir başkasının malını taklit etmeyeceksin, Noksan tartmayacaksın ve bozuk terazi kullanmayacaksın, Sahte ve kalitesiz mal üretmeyeceksin”.

◆ Ahilik sisteminde önem verilen bir diğer konu ise, işbölümü ve uzmanlaşmaydı. Bu bağlamda her bir ahinin tek bir işte uzmanlaşması, başka bir işte çalışmaması ve bunu en iyi bir şekilde yapması önerilmişti.

◆ Ahilik sisteminde, kişinin ihtiyacını aşan zenginliğin biriktirilmesi olarak adlandırılan “iddihar” da, herhangi bir adaletsizliğe yol açmamak için fütüvvetnamelerde tavsiye edilmemiştir. Özellikle kıtlık zamanında yüksek fiyatla satmak amacıyla malın biriktirilmesi olarak adlandırılan iddihar uygulamasının yasaklanmasının sebebi ise sermayenin belirli ellerde toplanmasını engellemektir.

◆ Ahi ahlakının temel ilkelerinden bazıları şöyle sıralanabilir: Doğru sözlü olmak, Emanete hıyanet etmemek, Cömert olmak, Gözünü kötü şeylerden sakınmak, İkiyüzlü ve yiyicilerden uzak durmak, Kötülerden uzak durmak, Öfkelenmemek, Sabır ehli olmak, İçi, dışı, özü, sözü bir olmak, Güler yüzlü olmak, İhtiyaç sahibini gözetmek, Sosyal sorumluluk, Standartlara uymak.

◆ Bu bağlamda ahilik kurumunun meslek ahlakı çerçevesinde dayandığı temel prensipler ise şu şekilde sıralanabilir: Müşteriyi aldatmamak, Malını överek yalan söylememek, Hileli ölçüp tartmamak, Karaborsacılık yapmamak, Müşteriyi kızdırmamak, Alışverişte iyi muamelede bulunmak, Çalışanın sorumluluğunu bilmesi, Çalışanın işinde dikkatli olması, Çalışan ferdin işini savsaklamaması.

3. AHİLİK TEŞKİLATININ FONKSİYONLARI

Ahîlik, Anadolu'nun İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde, Türk kültür ve medeniyetinin gelişmesinde, sanat ve ticaret ahlakının yaygınlaşmasında önemli roller üstlenmiştir. Ahîlik, pek çok alanda etkisini göstermiştir.

Ahîlik teşkilatı, gerek bağlı bulunduğu prensipler ve gerekse ortaya koyduğu faaliyetler ile fertlerin eğitim, sosyal ve ekonomik durumları ile alakadar olmuş, Asya'nın muhtelif yerlerinden gelerek Anadolu'ya yerleşen Türklere, hem yerleşimlerinde ve yeni hayata adapte olmalarında ve hem de kolayca iş ve meslek edinmelerinde kendilerine yardımcı olmuş, Anadolu'nun ve yeni fethedilen yerlerin Türkleşmesinde mühim roller oynamış, iç güvenliğinin sağlanmasında büyük hizmetlerde bulunmuştur(Ekinci, 2008:51).

Buna göre, Ahîlik teşkilatının çok çeşitli alanlarda önemli fonksiyonlarda ve görevlerde bulunduğunu, böylelikle Anadolu coğrafyasında yaşayan Türk-İslam toplumları için çok önemli bir toplumsal dinamik olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, Ahîlik teşkilatının, 13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geçen çok uzun bir dönemde, Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin sosyal, kültürel, eğitim, iktisadi, askeri ve siyasi yapısını doğrudan etkilemiş olduğu bir gerçektir. Aşağıda, Ahîlik teşkilatının fonksiyonlarını sırayla açıklayacağız.

3.1. Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Fonksiyonları

Ahiliğin sosyal fonksiyonu denilince; birey-toplum ilişkisi, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın olup olmadığı gibi yönleri akla gelmektedir. Ahîlik kurumu, zaten sürekli olarak kargaşa yaşanan toplumda devletin sahip çıkamadığı birey ve gruplara sahip çıkma, hiç kimsesizin kimsesi olma üzerine kuruludur. Bu bakımdan, Ahîlikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma, kardeşlik anlayışının zorunlu bir gereğidir. Manevi yönünü Kur'an-ı Kerim'e dayandıran Ahiliğin sosyal dayanışma ve yardımlaşma geleneği günümüze kadar sürmüştür (Özerkmen, 2004:73).

Ahiliğin sosyal fonksiyonu, dini inanç ve sembollerle belirlendiğinden, Ahiler arası kin ve düşmanlık tohumlarının yeşermesi mümkün değildi. Ahiliğin sosyal fonksiyonu, sosyal ahlaka dayanmaktadır. Ahiliğin ahlaki kuralları, bireyselliği öne çıkaran değil, bilakis bireylerin toplum içerisinde şahsiyetini koruyacak şekilde toplumcu bir yapıya sahiptir. Ahiliğin sosyal anlayışı neticesinde ne bireyler toplumu, ne de toplum bireyleri ezebilmiştir. Ahiler kendilerine tabi olanları, sosyal dayanışma ruhunu kazandırabilmek maksadıyla müesseslerine bağlamışlar, kendi bünyelerinde yardımlaşma sandıkları kurmuşlardır. Ahiler arasında var olan bu dayanışma ve sosyalleşme, bütün faaliyetlerde görülecek şekilde yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Ahiliğin sosyal fonksiyonu, dayanışma kadar kontrol özelliği de yansıtarak toplumsal düzenin muhafaza görevini de yerine getirmekteydi (Erken, 2008:70-71).

Ahi Evran, dağınık, fakir, perişan, durumdaki Anadolu Türklüğünü sanat ve ticarete yönlendirerek teşkilatlandırmış ve sonuçta Rum ve Ermeni rakipleriyle yarışabilecek ve sonra onlara üstün gelecek güce kavuşmalarını sağlamıştır. Ahi Teşkilatı, Selçuklu Türkiye'sinde şehir ve kasabalarda ticari, sınai ve iktisadi faaliyetleri düzenliyor, dini ve ahlaki değerlerin katkısıyla, devletin hiçbir tesiri olmadan, şehir esnafı ve halkı, kendi kendini idare edebiliyor ve genellikle mesleki suistimale, yolsuzluğa ve geleneklere aykırı bir davranışa izin verilmiyordu (Akçakaya, 2018:445).

Ahiler, Anadolu'daki göçebe toplulukların yerleşik hayata geçmesinde ve yerleşik yaşamı benimsemelerinde oldukça etkili olmuştur. Ahiler, bu konuda onlara sahip çıkmış, şehir kültürünün oluşmasına katkı sağlamıştır. Bunlara ilaveten, Ahilerin mal ve mülklerinden belli başlıcaları olan cami, mektep, zaviye, imarethane vb. gibi unsurlar, memleketin sosyo-ekonomik yapısının gelişmesinde söz sahibi olduklarının göstergesidir.

Ahiler, ticari hayatın düzenlenmesinde de önemli fonksiyonlar icra etmiştir. Ahilik kurumunun sağlam bir mesleki temele dayalı olması, esnaf ve sanatkarlar arasında yardımlaşma ve dayanışma tesis etmesi nedeniyle Ahiler, öteki esnaf ve sanatkarlar üzerinde üstünlük kurmuşlardır. Ayrıca, “*ihtiyaca göre üretim*” anlayışını esas alarak, esnaf ve sanatkarların işsiz kalmalarını ve gençlerin başıboşluğa düşmelerini engellemiştir. İhtiyaca göre üretim anlayışıyla, aşırı üretimin sebep olabileceği ekonomik krizlerin de önüne geçilmiştir. Günümüzün işletme bilimi literatüründeki, “*talep tahmini*”, “*üretim planlaması*” gibi anlayışların, bundan 700 yıl öncesinde ecdadımız tarafından uygulandığını görmekteyiz.

Ahilikte her meslek sınıfı için, üretici sayısının şehir nüfusuna orantılı bir biçimde ayarlanması uygulaması vardır. Bu şekilde, gereğinden fazla üretim veya eksik üretim sorunlarının önüne geçilmiş, üreticiler ve tüketiciler arasında denge sağlanmıştır.

Ahiler toplum içinde meslek esaslı bir örgütlenmeye gitmişlerdir. İlk etapta debbağlık ve ona bağlı deri işçiliğiyle ilgilenen ahiler, sonraları 32 sanat kolunda örgütlenmiştir. Teşkilatın sahip olduğu sıkı disiplin ve ahlaki yapı onları sanatında ve ürün kalitesinde ön plana çıkarmış ve ülkenin her yanında örgütlenmiştir. Zamanla ülke çapında esnaflığa adım atan herkes otorite konumuna gelen Ahi Babalardan yetki belgesi almak durumunda kalmıştır. Toplumun bu şekilde meslek örgütü olarak bir araya gelmesi sosyo-ekonomik hayatın düzenli olarak sürdürülmesini sağlamıştır (Öztürk, 2002:43-56).

Ekonomik anlamda da sermaye merkeze alınarak insan ve toplum ihmal edilmemiş aksine “*insan merkezli*” bir ekonomi anlayışı benimsenmiştir. Ahilikte ekonomi amaçtan ziyade araç olarak görülmüştür. Ekonomi toplumun birliği, beraberliği ve mutluluğu için araç olarak görülmüştür (Ekinci, 2008:29).

Ahiliğin temel anlayışı, kendinden sonra gelen nesile mal, mülk gibi maddiyata dayalı miras bırakmak yerine, onlara zanaat ve hüner bırakmayı hedeflemiştir. Böylece hazırcı toplum yerine, üretici bir toplum anlayışı tesis edilebilmiştir. Bu yaklaşım neticesinde Ahilik, Türk tarihinde ilk kez hem kooperatifçilik anlayışını yerleştirmiş hem de bu çağda sendikacılık olarak görülen dayanışma hareketinin öncüsü olmuştur (Kart, 2017:54).

Ahilik kurumu, doğum, ölüm, evlenme, hastalık, işsizlik gibi risklere karşı halkı koruyarak, toplumun sosyal hizmet ve sosyal güvenlik ihtiyacını da karşılamıştır. Ahiler, belki de dünyada ilk defa, kadınları teşkilatlandırarak (Bâciyân-ı Rûm) ve kimsesiz kızların himayesini sağlayarak; barınma, eğitim ve evlenme gibi ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Aynı anlayışla yaşlı ve kimsesizlerin bakımını ve huzurunu sağlamayı da üstlenmişlerdir. Ahiliğin ortaya koyduğu sosyal barışın temelinde adalet, hak ve hukuk vardır. “*Sosyal yardımlaşma ve destek anlayışı*”, Ahiliğin varoluş sebebidir. Bu maksatla Ahiler, “*Orta Sandıkları*” oluşturarak; hastalık, yaşlılık, malul olma, ölüm gibi durumlarda, yangın, sel, gibi felaketlerde daima toplumun yanında ve yardımcı olmayı dini bir vazife olarak görmüşlerdir (Kart, 2017:54-55).

Ahi Birliklerinin, tüketiciyi korumak için almış olduğu tedbirler ve bu tedbirlerin tatbiki konusunda gösterilen hassasiyet, sanayi alanında üretici ile tüketici arasına herhangi bir aracı sınıfın girmesine mâni olmuştur. Bununla birlikte Ahilik, “sosyal adaleti” sağlama görevini de yerine getirmiştir. Özel mülkiyete karşı çıkmamış, fakat sermayenin belli ve az sayıdaki ellerde toplanmasını önlemiştir. Böylelikle, zenginler ile fakirler arasında denge sağlamıştır (Ekinci, 2008: 62).

3.2. Ahiliğin Eğitim Fonksiyonları

Ahiliğin en dikkat çeken özelliklerinden birisi, üyelerine bir meslek ve ortak davranışlar örüntüsü kazandırmayı amaçlayan bir kurum olmasıdır. Ahiliğin, bu yönüyle Türk Eğitim Sisteminde seçkin bir yeri vardır. Ahiliğin, kuruluşundan itibaren eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunduğu ve mensuplarını da eğittiği bilinmektedir (Erken, 2008:101).

Ahilik teşkilatında eğitim faaliyetleri, *İş dışında eğitim* ve *İş başında eğitim* olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Çıraklara önce toplumun ahlak ve erdemleri öğretilmekte, daha sonraki aşamada ise meslek eğitimine geçilmektedir. Meslek eğitiminde de, teoriden ziyade yaparak öğrenmek esastır. İş dışındaki eğitimler, bireysel gelişmeye yöneliktir. Ahi zaviyelerinde, öğretmen tarafından teşkilata yeni giren gençlere okuma, yazma, dini ve ilmi bilgiler, Türkçe konuşma, güzel yazma, musiki dersleri, davranış kuralları, askeri bilgi, spor eğitimi ve edebiyat dersleri okutulmaktaydı. Ayrıca, zaviyelerde mutlaka Fütüvvetname kitapları okutulurdu. İş başında eğitimde ise, mesleki tarzda bilgiler ve uygulamalı eğitimler verilmekteydi. İş başında eğitimin yerleri olarak, esnafın kendi iş yerleri, mahalle ve köylerdeki Yaren Odaları ile medrese gibi ilim ocakları kullanılmıştır. Esnaf ve sanatkarlara iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve ustaların elinden tutularak medreselerde eğitim görme fırsatı verilir ve gerektiğinde kendilerine orta sandığından maddi destek sağlanırdı (Akçakaya, 2018:450-451).

Ahiler ulaşmak istedikleri hedefe, sağlam teşkilatlanma yanında, köklü bir eğitim sistemi ile ulaşmaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda, teşkilatın üyelerine mesleki bilgilerin yanı sıra, dini, ahlaki eğitim ile askeri eğitim olmak üzere üç eğitim bir arada verilmekteydi. Toplum içindeki davranışlar hakkında bilgi ile ahlak ve adap eğitimleri Ahi zaviyelerinde, mesleki eğitim ise atölye ve dükkan gibi işyerlerinde verilmekteydi. Ayrıca, belli bir aşamaya gelenler askeri eğitim de alırlardı. Eğitim programlarının mesleki, ahlaki ve dini bilgileri içermesi dinin ve hayatın bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığını ortaya koymaktadır. Ahilik eğitiminin temel amaçları ise; -Dürüst, namuslu üretken insanlar yetiştirmek, -Meslek ve sanat becerisi olan vatandaşlar yetiştirmek, -Vatan savunması ve otorite boşluğunun doldurulması için askeri güç kullanmak, -Kültür ve sanat erbabı yetiştirmektir. Ahilerin eğitimi bu biçimde ele alması, günlük hayatta karşılaşılan sorunların çoğuna çözüm getirme imkanı sağlamıştır (Akçakaya, 2018:451).

Ahilik’te eğitim daima ön planda yer almış ve mesleki eğitim çerçevesinde çırak ve kalfalarla beraber ustaların da yetiştirilmesine önem verilmiştir. Nitekim kişinin usta olduktan sonra da yeni bilgiler öğrenmeye gayret etmesi bunun en güzel göstergesidir. Çırak ve kalfaların eğitimleri dükkânlarda tezgâh başında; ustaların eğitimi ise, esnaflardan ileri gelenlerin gözetiminde kadı, müderris vb. öne çıkanlarının gayretleriyle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kendisinde üstün yetenek görülen çırak, kalfa ve ustalar, Ahilerin ileri gelenlerinin teşvikiyle medreselerde eğitilmiş, gerekli görülen durumlarda kendilerine orta sandığından maddi destek sağlanmıştır. Bu yönüyle Ahilik, adeta “usta yetiştiren bir okul” niteliği taşımıştır (Soykut, 1971:94-95).

Ahi Teşkilatlarında sosyal, ahlaki ve dini eğitim zaviyelerde verilmekteydi. Zaviyelerde meslek eğitiminin yerine birinci aşamada, teşkilata yeni giren gençlere okuma yazma, Kur'an bilgisi, Türkçe, Matematik ve toplum içinde yaşama kurallarını içeren bilgiler öğretilmekteydi. İkinci aşamada tasavvuf, musiki, Arapça ve Farsça dersleri de okutulurdu. Bu aşamada mürit, ayrıca askeri eğitim de alırdı. Üçüncü aşamada ise, müritten benliğini öldürmesi, ululara hizmet etmesi ve cahil insanların laf atması karşısında sukut etmesi istenirdi. Selçuklu döneminde kurulmaya başlanan Osmanlı döneminde de yapılmasına devam edilen zaviyeler, aynı zamanda misafirlerinden ve yolcularından ücret talep etmeksizin yiyecek, içecek ve kalacak yer temin eden "konuk evleri" durumundaydı (Köksal, 2007:114).

Ahilikte eğitim, müridin hayatının yalnızca belirli bir dönemini kapsayan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak değerlendirilmiştir. Köylere kadar uzanan eğitim teşkilatları kurularak, eğitim yaygınlaştırılmıştır. Ahilikte eğitim, herhangi bir karşılık beklenmeksizin ücretsiz olarak verilmiştir. Sistem, ahilik ilkelerine uyan herkese açık tutulmuştur (Ekinci, 1989:93).

Düzenli dersler dışında, çalışanlar arasında dayanışmayı sağlamak ve verimliliği arttırmak için toplantılar düzenlenirdi. Yemeklerden sonra dini, ahlaki ve mesleki konularda eğitici kitaplar okunur, sohbetler edilir, tartışmalar yapılır, ilahiler okunurdu. Buradan, Ahilerin din ile dünya işlerini bir arada yürüten kişiler olduklarını görüyoruz. Ahiliğin başarılı olmasında, bu tür çift yönlü birbirini tamamlayan eğitimlerin payı büyüktür (Köksal, 2007:69).

Yukarıdaki açıklamalardan sonra, Ahilik Teşkilatı eğitim sisteminin temel niteliklerini şöyle sıralayabiliriz (Ekinci, 1989:93):

- İş başında yapılan eğitimle, iş dışında yapılan eğitimin bütünleşmesi sağlanmıştır.
- Ahilik eğitiminde insan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnızca mesleki değil, aynı zamanda dini, ahlaki ve ictimai bilgiler de verilmiştir.
- Eğitim, hayatın belli bir dönemiyle sınırlı değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak değerlendirilmiştir.
- Köylere kadar uzanan, yaygın bir eğitim teşkilatı kurulmuştur.
- Bu sistem, Ahilik ilkelerine uymayı kabul eden herkese açık tutulmuştur.
- Derslerin, yetkili kişilerce verilmesi esas alınmıştır.
- Eğitim, herhangi bir karşılık beklenmeksizin ücretsiz olarak verilmiştir.

3.3. Ahiliğin Dini ve Ahlaki Fonksiyonları

Ahilik kurumundaki ahlaki fonksiyonlar, Fütüvvetnameler içinde "Fütüvvet adabı" adıyla anılan bir takım kurallar olarak belirlenmiştir. Bu kuralların amacı, kurum üyesi olan herkesin gerek mesleki yaşamında gerekse zaviyelerde geçen yaşantılarında izleyeceği yolları göstermektir. Ayrıca, esnaf ve sanatkarlar tarafından benimsenen Fütüvvet ve Ahilik kurallarının zamanla toplumun çoğunluğunca da genel geçer ahlak kuralları olarak benimsendiği, değer kazandığı ve itibar edildiği gözlenmiştir. Burada söylenmesi yerinde olacak şey; Fütüvvet kurumunun kurallarının Ahilik kurumunda da devam ettiği ve bu değerlerin İslami değerlerle de bütünleşerek zenginleştiğidir. Örneğin, eli, kapısı ve sofrası açık olmak; gözü, dili ve beli bağlı

olmak; cömertlik ve misafirperverlik gibi prensipler her iki kurumda ve İslam'da da paylaşılan üstün değerlerdir (Çağatay, 1997:100-101).

Fütüvvetnamelerde belirtilen ahlaki kurallar, zamanla o zamanda yaşayan bütün insanlarca benimsenmiş ve tümü ile 740 kurala bağlanmıştır. Enbiya, evliya ve padişahların bu kuralların hepsini bilmesi ama Ahiliğe giren herkesin en azından bu kuralların 124 tanesini bilmesi şart koşulmuştur. Bu 124 edebin içeriği; “yemek, içmek, konuşmak, giyinmek, evden dışarı çıkmak, pazara gitmek, alışveriş yapmak, misafirliğe gitmek gibi tamamı işin toplumsal yanını göstermektedir” (Çağatay, 1997:163).

Ahilikte, ahlak kurallarının önem kazanmasında önemli rol oynayan kurumlar, XIII. yüzyılın ilk yarısında, Anadolu Selçukluları zamanında Ahi liderleri tarafından kurulan ve yaygınlaştırılan “Ahi Zaviyeleri”dir. Birçok kent, kasaba ve köylere kadar yayılmış olan bu zaviyelerde, Ahi meslek kurumlarında çalışanlara eğitim (terbiye) verilir, çeşitli konularda sohbetler ve toplantılar yapılırdı. Ahilik kurumu, mesleki bir yapı kazandıkça, zaviyeler de bir “ahlak okulu” olmaya başlar. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında çok önemli yeri olan zaviyelerde, müderris, kadı, hatip, hoca, vaiz, silah talimcisi, hattat, şair ve rakkas gibi birçok görevlinin bulunması, zaviyelerde zengin bir eğitimin ve özellikle ahlaki eğitimin yapıldığını gösterir (Güllülü, 1977:94).

Ahilik, çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğü bir bütün olarak ele almış, ahlaka büyük önem vermiştir. Ahiliğe göre ahlakın olduğu yerde kardeşlik, eşitlik, özgürlük, sevgi ve adalet gibi yüce özellikler ile dirlik ve düzenlik vardır. Bir sınıfın, bir zümrenin veya bir ferдин bir diğeri üzerinde egemenlik kurmasına karşı çıkması, insanlar arasında imtiyazlılığa mani olmaya çalışması, temel insan haklarında eşitliği savunması, Ahiliğin ahlâkî alanda icra etmeğe çalıştığı temel esaslardan birini oluşturmuştur. Vermeye çalıştığı ahlâkî terbiyede kardeşlik olgusuna sıkı sıkıya bağlı kalmış, cömertlik, yardımseverlik ve yiğitlik duygularını yayma azminde olmuştur. Materyalist dünya anlayışını reddederek sadece mal ve servet için çalışmayı kabul etmeyen, diğeri bir ifade ile paranın araç halinden çıkıp amaç haline gelmesine karşı çıkan, her insanın bir işi, bir sanatı olması gerektiği ilkesini kabul ederek işsizliği ahlaksızlık sayan ve helal yoldan mal kazanmayı ön gören bir felsefeye dayanan Ahilik, benimsemiş olduğu bu felsefî düşünce neticesi toplumun ahlakî değerlerinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır (Ekinci, 2008:61).

Neticede Ahilik çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğü bir bütün olarak ele almış, ahlaka büyük önem vermiş, İslam dininin yayılmasını sağlamıştır. Ahlaki ve dini eğitimler zaviyelerde verilmiştir. Bu nezih mekanlarda öğretilen ahlak kuralları, daha sonra bütün toplumun ahlak kuralları olarak hayata geçmiştir. Ahilik teşkilatı, insanlara güzel bir kişilik kazandırarak ahlaki çöküntüyü önlemiştir.

3.4. Ahiliğin Kültürel Fonksiyonları

Ahiliğin kültürel alandaki önemli katkılarından birisi, toplumda bir okuma geleneği oluşturmuş olmasıdır. Osmanlı toplumunda Ahiliğin yaygın olduğu dönemlerde Ahi dergâhlarında, kışlalarda, misafirhane ve kervansaraylarda seri ve sesli olarak “Siyer-i Nebi, Hamzanâme, Battalnâme, Fütüvvetnâme” gibi eserler okunmuştur. Seçkin ve kültürlü toplumlarda “divanlar, mesneviler, hamseler, letaifler, gazavatnâmeler ve cihadiyeler”

okunmuştur. Bu durum, toplumda kültür ve zevk birliğini oluşturmuştur (Demirpolat ve Akça, 2004:355-376).

Ahilerin kültürel hayata katkılarını daha iyi anlayabilmek için, onlar için anlatılan şu ifadeler önem arz etmektedir: “Ahiler ipek giysi giymezler. Onların giydikleri donlar kısa ve çok temizdir. Ahilerin sarığı yedi veya dokuz arşındır (5-6 metre). Ahiler altın yüzük takmazlar. Onların silahla eğitilen üyeleri o zamanın biçimine uygun giysiler giyerlerdi. Ahilerde sarı ve kırmızı renk çok kullanılmazdı. Gök, ak, kara ve yeşil renkler Ahiler katında beğenilen renklerdir. Yeşil renk, Ahilerden müderris, kadı ve hükümdar sınıfına özgü idi. Ak renk, Ahilerin kalem erbabı ve hafızlarına özgü idi. Kara renk, daha Ahilik mertebesine yetişmemiş bulunanlara, yani yiğitlere özgü idi.” (Çağatay, 1997:141).

Ahilerin İslam dini esasları ile Türk kültürünü beraberinde harmanlayarak oluşturdukları teşkilat, kendi içerisinde kültürel değerlere, ahlaki unsurlara sıkı sıkıya bağlı bir durum arz etmektedir. Ahilik kurumunu, kültürel anlamda diğerlerinden ayıran, onların kuruluş gayeleri ve tarihte bilinen anlamlarının dışında, taşıdıkları fonksiyonları olmuştur. Ahiler, teşkilata girişte dahi olması gereken özellikleri net bir biçimde çizmiş ve içerisinde olanları bu kaidelere uymak zorunda bırakmıştır. Bir Ahide bulunması gereken ahlak kaideleri açık ve kapalı; dışa ve içe ait olmak üzere sınıflandırılan 12 emirden meydana gelmektedir (Akçakaya, 2018:458): Kapalı ve dışa ait olan 6 emir;

- Gayri meşru ilişkilerden sakınılması gereken; “*şalvar ile ilgili emir*”,
- İslam dinine göre yasak edilmiş yiyecek ve içeceklerin yenilip içilmemesini isteyen; “*mide ile ilgili emir*”,
- Yalandan, dedikodudan, boş laftan ve gıybetten sakınılmasını isteyen; “*dil ile ilgili emir*”,
- Görülmemesi ve duyulmaması gereken şeylerin görülüp duyulmamasını isteyen; “*kulak ve göz ile ilgili emir*”,
- Kötülük etmekten sakınılmasını isteyen, “*el ve ayak ile ilgili emir*”,
- Dünya malına ve nimetlerine ahireti unutturacak kadar bağlanılmamasını isteyen; “*hırs ile ilgili emir*”.

Bu emirler Müslüman halk arasında “eline, diline, beline hakim ol” şeklinde özetlenmektedir. Açık ve içe ait olan 6 emir;

- ✓ Cömertlik,
- ✓ Tevazu,
- ✓ Kerem (âlicenaplık ve alçakgönüllülük),
- ✓ Merhamet ve bağışlanma,
- ✓ Bencil olmama,
- ✓ Realizm (hayal şarabıyla sarhoş olmama).

Bu koşullarda yetişen bir Ahi’nin, görevini yerine getirirken sosyal hayata kattığı; yiğitlik ve mertlik âdetinin yaşatılmasında, eski yas âdetlerinin yaşatılmasında, fedakarlık, dürüstlük,

kaliteli ve standart mal üretiminde, Türk dilinin geliştirilmesindeki rolleri ile halkın her kesiminden insanları birliklerine alarak tam bir milli kurum oluşturmuşlardır. Nitekim “misafir odası”, “tanrı misafiri” gibi deyim ve sözler Türklere ait olup, başka milletlerde ve dillerde buna benzer deyişlere rastlanmamaktadır (Akçakaya, 2018:458). Nitekim Anadolu örf, âdet ve geleneklerinde yaygın olan cömertlik, misafirperverlik, yiğitlik, Ahi teşkilâtı ile birlikte daha da kurumsallaşarak pekişmiş ve zaviyelerde somutlaşmıştır. Dolayısıyla nesilden nesle yaşam içinde aktarılan bu gelenekler, İslam ile birlikte asla unutulmayan ve devamlılığı sağlanan bir toplumsal bilinç durumuna gelmiştir.

3.5. Ahiliğin Siyasi, Yönetimsel ve Askeri Fonksiyonları

Anadolu’da süratle yayılan, köylerde ve uç bölgelerde büyük nüfuza sahip olan Ahi teşkilatı, Anadolu’da bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde, şehir hayatında sadece iktisadî değil, siyasî yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ahiler bağımsız bir güç olmamakla birlikte, zaman zaman merkezi otoritenin zayıfladığı, anarşi ve kargaşanın zuhur ettiği dönemlerde siyasî ve askerî güçlerini ızhâr etmişler ve önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Özellikle idare teşkilatının inkişaf etmemiş olduğu ilk devirlerde, Moğol istilası sırasında şehirlerde ve küçük kasabalarda mahalli halk idaresinin temsilcisi olmuşlardır (Ekinci, 2008:53).

Siyasal otoritenin tam olarak gelişip yerleşmemiş olduğu dönemlerde ve özellikle Moğol istilaları sırasında Ahilik örgütü, yerel siyasal otorite olarak işlev görmüştür. Ahiler, özellikle düzeni bozucu anarşist hareketlere karşı etkin bir mücadelenin içine girmişlerdir. Diğer taraftan Osmanlı merkezi otoritesinin kuruluşu sırasında, yönetim kademelerinde genellikle Ahiler görevlendirilmiştir (Güllülü, 1977:118).

Ahilerin, tarihi gelişim süreci içinde siyasi fonksiyonlarını ve siyasi otoriteyle ilişkilerini üç dönemde ele almak mümkündür (Güllülü, 1977:118-120):

✓ Anadolu Selçuklu Dönemi

I. İzzettin Keykavus’un fütüvveti benimsemesi Ahiliğin gelişmesini sağlamıştır. Yine I. Alaeddin Keykubat’ın bu kuruma girmesi ile kurumun gelişimi hızlanmıştır. Ancak, II. Keyhüsrev’in, babasını öldürerek tahta geçmesi ile, Ahilere ve Türkmenlere karşı tavır alınmıştır. Anadolu’nun Tokat, Sivas gibi kentlerini herhangi bir direnişle karşılanmaksızın ele geçiren Moğollar; Kayseri’de Ahiler tarafından harekete geçen önemli bir direnişle karşılaşmışlardır. Daha sonra, siyasi bakımdan güç ve etkinlik kazanan Ahiler, aslında hiçbir yerde resmi bir siyasi güç olarak çıkmamışlar, fakat olağanüstü durumlarda otorite boşluğunu doldurmak için bazen birtakım siyasi işlevler üstlenmişlerdir. Diğer bir ifade ile, Ahiler yerel otoriteler olarak ortaya çıkmakta ve hakim oldukları bölgelerde devlet gücüne eşdeğer bir halk / yerel yönetimini temsil etmekteydiler. Siyasi düzenin bozulması anında, eski gücünü koruyan Ahiler, kendi kentlerinin ve hatta çevre yerleşim birimlerinin emniyetini sağlamıştır.

✓ Anadolu Beylikleri ve Osmanlı’nın Kuruluş Dönemi

Selçuklu hakimiyetinin çökmesiyle ortaya çıkan Anadolu beylikleri döneminde Ahiler, yerel otorite olarak yönetimi ele almışlardı. Ahiler bu dönemde, Selçuklu otoritesinin güç kazanmasını önlemek için beylikleri özellikle de Karamanoğulları ve Osmanlı’ları’nı desteklemişlerdir. Ahilerin siyasi etkinlik bakımından en gelişmiş oldukları dönem; Anadolu

Beylikleri ve Osmanlı Devleti'nin doğuşuna denk düşen dönemdir. Özellikle, Osmanlı Beyliği, Osmanlı ailesinin Ahilerle ilişkileri sonucu nüfuzları çoğalmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu sağlayan bazı sınıf ve zümrelere bakıldığında, bunlar Aşıkpaşazade'nin eserlerinde belirttiği; “*Gaziyan-ı Rum*”, “*Ahiyan-ı Rum*”, “*Abdalan-ı Rum*” ve “*Baciyan-ı Rum*” oldukları görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin kurucusu olarak bilinen Osman Gazi'nin çevresinde, hem şeyhi hem de kayınpederi olan Şeyh Edebali ve birçok Ahi liderinin yer alması, Ahilerin bu dönemdeki siyasi güçlerinin göstergesidir. Ahi teşkilatının Anadolu'daki faaliyetlerinin, Osmanlı Devleti'nin kurulmasında büyük rol oynadıkları görülmektedir. Aynı ilişkilerin Osman Gazi ve I. Murad Hüdavendigâr tarafından da sürdürüldüğü, Ahi teşkilatına üye oldukları ve çevrelerinde birçok Ahinin bulunduğu görülmektedir.

✓ **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi**

Osmanlı merkezi yönetiminin bütünüyle güçlenmesinden sonra Ahilik, mesleki bir yapı içerisinde kalarak ve esnaf kuruluşları arasında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Diğer bir ifade ile Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da güçlü bir merkezi yönetim kurduktan sonra, Ahilerin siyasi alanda etkinlikte bulunma yolları kendiliğinden kapanmış ve asli fonksiyonlarına dönmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi ile siyasi fonksiyonlarını yitiren Ahiler, XIV. yüzyılın başından XV. yüzyılın ortalarına kadar resmi bir otonomi içinde kalmışlar ve bu otonomi sayesinde de esnaf ve sanatkar birlikleri haline dönüşmüşler; bu yapı içinde ticaret ve sanat yaşamına hakim olmuşlardır.

Ahî teşkilatı üyeleri toplumda güvenliğin sağlanması ve savunma alanında da önemli katkı sağlamışlardır. Bunlardan Rum gazileri, daha çok cihad ve gazâ ile meşgul olan, kırsal kesimde yerleşik alp ve alperen denen gruplardır. Rum bacıları ise Ahî teşkilatının bir yan kuruluşu olup silahlı kadın birlikleridir. Teşkilata mensup üyelere muhtemel bir savaşa hazırlıklı bulunmaları ve böyle bir durumun vuku bulması durumunda orduya katılabilmelerini sağlamak üzere binicilik ve cirit atma konularında eğitim verilmiştir. Selçuklular döneminde devletin millî güvenliği sağlamada kendisinden destek gördüğü Ahi Birlikleri, dâhilî karışıklıkların ve uçlardaki ayaklanmaların bertaraf edilmesinde önemli bir organize güç olarak büyük hizmet görmüşlerdir (Ekinci, 2008:51-52).

Ahi Birlikleri Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde oldukça önemli roller oynamış, merkezî idarenin kuruluşu sırasında devlet kadrolarını bütünüyle bu teşkilatın liderleri ile aşiret beyleri meydana getirmiş, ilk Osmanlı ordusunun kurulmasına büyük katkıda bulunmuş, Anadolu'nun emniyetini temine gayret ettiği bir sırada kuvvetlerini harici tehlikelere yöneltmek zorunda kalan Osmanlıların yükünü hafifletmişlerdir. Osmanlı tarihinde ilk defa “Orducu takımı” adı 1389'da Kosova savaşında görev almışlardır (Ekinci, 2008:55-56).

Şunu da hemen belirtmek gerekir ki; Ahi Birlikleri siyasi ve askeri olaylarda daima meşru iktidarın yanında yer almışlar, cesur, güvenilir ve kararlı bir davranış sergilemişlerdir. Bunlara ilaveten, Ahilerin devlet protokollerine katıldıkları, elçilerin ve yabancı devlet adamlarının karşılanması ve uğurlanması için yapılan törenlerde hazır bulundukları da bilinmektedir.

4. AHİLİK TEŞKİLATI VE GELENEKLERİ

4.1. Ahi Teşkilatının Yapısı ve İşleyişi

Ahi teşkilatı yukarıdan aşağıya doğru; “*Ahi Şeyhi, Ahi Baba, Ahi* ve *Yiğitbaşı*” şeklinde örgütlenmiştir. En üstteki Ahi Şeyhi, Kırşehir Ahi Evran tekkesi şeyhidir. Ahi Şeyhinin altında her ildeki tüm ahilerin başı olan Ahi Baba vardır. Bütün iller manevi merkez olan Kırşehir’e bağlıydı. Ahi Babalar 16. yüzyıla kadar aynı zamanda mahalli sivil idarenin de başkanıydı. 16. yüzyıldan itibaren Kethüdalık kurumuna dönüşerek yarı resmi bir hal almıştır. Ahi Babaların altında, ildeki her bir zanaatın başı olan Ahiler vardır. Ahilerin altında da ‘Yiğitbaşı’ vardır. Yiğitbaşı, Ahinin yardımcısı konumundaydı ve esnaf arasındaki inzibatı sağlamak ile görevliydi (Durak ve Yücel, 2010:151-168).

Ahi teşkilatında yöneten ve yönetilen olmak üzere iki gurup vardır. “*Yamak, çırak, kalfa ve usta*” yönetilen gurubu oluştururken; “*Ahi Şeyhi, Ahi Baba (Kethüda) ve Yiğitbaşı*” yöneten gurubu oluşturmaktaydı. Teşkilatın yönetiminde iki kurul vardır. Bunlar **Yönetim Kurulu** ve **Büyük Meclistir** (Durak ve Yücel, 2010:151-168). Yönetim Kurulu bir başkan ve beş üye tarafından yönetilirdi. Bunlar; “Esnaf Şeyhi, Esnaf Kethüdası, Yiğitbaşı, İşçi Başı ve Ehli Hibre” diye adlandırılırdı. Esnaf Şeyhi’nin başlıca görevleri aşağıda verilmiştir (Ekinci, 2008:73-75):

- Esnafın mesleki problemlerini halletmek
- Esnaf orta sandığını idare etmek
- Birliğe ait olan binaların bakımını yaptırmak ve bunları kiraya vermek veya teşkilat amaçlarına uygun kullanmak
- Davetçi, çeşmeci, bekçi, duacı gibi teşkilat görevlilerini işe almak, maaşlarını ödemek, gerektiğinde işine son vermek
- Esnafın mesleki ve hususi hayatındaki tutum ve davranışlarını takip etmek
- Usta, kalfa, yamak ve çırak törenleri düzenlemek
- Yönetim kurulu toplantılarına katılmak
- Esnafı toplantıya çağırarak
- Mensubu bulunduğu esnaf kolunu temsilen büyük meclis toplantılarına katılmak”.

Başkanın dışında yönetim kurulunun birinci üyesi olan Esnaf Kethüdası, esnafın genel eğitimi ile ilgilenirdi. Kurulun ikinci üyesi olan Yiğit Başı; esnafın yetiştirilmesi ve terfi işlemleri ile hammadde ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumluydu. Kurulun üçüncü üyesi olan İşçi Başı ise daha çok teknik konularda yetişmiş kişiydi. Kalite kontrol işinden sorumluydu. Yönetim kurulunun diğer iki üyesi de “Ehli Hibre” olarak adlandırılırdı. Ehli Hibreler esnaf içinde en çok sevilen ve sözü dinlenen kişiler arasından seçilirdi. Yönetim kurulu veya esnaf ile yönetim arasında çıkan fikir ayrılıklarında hakemlik rolünü üstlenmişlerdir (Ekinci, 2008:75).

Ahi Evran veya onun halifesi başkanlığında toplanan Büyük Meclisin başlıca görev ve sorumlulukları ise; Yönetim Kurulu kararlarını inceleyip denetlemek, kurulda anlaşmazlığa düşülen konuları karara bağlamak, büyük meclisin kararlarını hükümete bildirmek ve hükümetin esnafa ilgili aldığı kararları üyelerine duyurmaktır (Durak ve Yücel, 2010:153).

Bu müesseseye sadece esnaf, sanatkâr ve meslek sahibi kişilerin kabul edilmesi ve bu kişilerin Müslüman olması temel ilkeleri olmuştur. Fakat bazı fütüvvetnamelerden anlaşıldığı kadarıyla zaman zaman kadılar, müderrisler, hatipler, hükümdarlar ve emirler de teşkilata girip üye olmuşlardır.

Teşkilatın üyeleri başta **dâhili** ve **harici** olmak üzere ikiye ayrılırdı (Ekinci, 2008:69-71): **Dahililer** de “*yamak, çırak, kalfa ve usta*” olmak üzere kendi içinde dörde ayrılırdı. Bunlar;

-*Yamak*: Bir esnafa yamak alınmak için on yaşından küçük olunması; işe devamın baba veya veli tarafından sağlanması şartı aranır.

-*Çırak*: İki yıl bedava ve düzenli bir şekilde yamaklık yapan çıraklığa yükselirdi.

-*Kalfa*: Üç yıl çırak olarak çalışan bir kişi törenlerle kalfalığa yükseltilirdi. Kalfaların en kıdemlisi hizmet ve rehberlik görevini üstlenirdi.

-*Usta*: Üç yıl kalfalık yapan bir kişi, bu süre içinde herhangi bir suç işlememiş, görevlerini layıkıyla yerine getirmiş ise üstatlığa getirilirdi.

Hariciler ise “*emekliler, güçsüzler, sakat ve hastalar*” olmak üzere üç guruptu. Bunlar;

-*Emekliler*: Bunlar çalışamayacak kadar yaşlanmış ve maddi durumları iyi olmayan ustalardır. Esnaf sandığından yardım görürlerdi.

-*Güçsüzler*: Bunlar çalışamayacak kadar güçsüz oldukları halde maddi durumları iyi olan ustalardı. Esnaf sandığından yardım görürlerdi.

-*Sakatlar ve Hastalar*: Bunlar, teşkilatın dahili üyesi iken, herhangi bir sakatlık geçiren veya çaresiz bir hastalığa yakalandığı için çalışamayacak hale gelen kişilerdir. Esnaf sandığından yardım görürlerdi.

Dâhililer bilfiil çalışan grubu oluştururken, hariciler ise başta çalışıp sonraları herhangi bir mücbir sebeple çalışamayacak duruma gelenlerdi (Ekinci, 2008:71).

“Orta sandığı, Esnaf vakfı, Esnaf kesesi veya Esnaf sandığı” gibi isimlerle anılan uygulamalar, bir karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güvenlik vazifesi icra ederdi. Esnafa hem sosyal güvenlik güvencesi sağlar hem de onları tefecilerden kurtarırdı. Esnaf tarafından sağlanan fondan oluşan bu sandıktan üyelerinden ihtiyacı olanlara veya ticaret yapmak isteyenlere kredi sağlanırdı. Ayrıca hayır işlerine de yine bu sandıktan para aktarılırdı (Ekinci, 2008:72).

Birliğin bir nevi hazinesi anlamına gelen orta sandığında **6 tane kese (torba)** bulunurdu. Bunlardan; “*atlas kesede* yazışma evrakları, *yeşil kesede* tapu ve senetler, *örme kesede* nakdi paralar, *ak keselerde* ise, gelir gider evrakları ve senetler, *kara keselerde* ise vadesi geçtiği halde tahsil edilememiş alacaklar ve ilgili evraklar bulunurdu” (Ekinci, 2008:71-72).

Üyelerin meslek ahlakına uygun davranıp davranmadığı sıkı bir şekilde denetlenirdi. Denetimi etkili kılabilmek için de şikâyet ve dava yolu çok esnek tutulmuştur. Herkes şikâyetle bulunabilirdi. Dava veya şikâyet yiğitbaşına yapılırdı. Yiğitbaşı ele aldığı davayı kendi çözebilecekse “esnaf mahfeli” huzurunda davayı görürdü. Dava kendisini aşıyorsa Esnaf Şeyhine bildirirdi. Burada bir nevi ombudsmanlık gibi davranılmaktadır. Amaç davanın hızlı görülmesidir. Yiğitbaşının verdiği karara bir üst merciye başvurarak itiraz edilebilirdi. Son temyiz makamı Ahi Baba vekiliydi. Yöneticilerin ve yönetim kurulunun denetimini ise Büyük

meclis yapardı. Meclis, esnaf şeyhlerinin hesaplarını denetler ve onlar hakkında cezai hükümde bulunurdu. Manevi bir merkez olan Kırşehir'deki Ahi Baba (Ahi Şeyhi)'nın her ilde vekilleri bulunurdu. Bu vekiller ülkenin her yanındaki esnafı denetler ve imtihanlar yaparak terfi işlemleri gerçekleştirirdi. Kalitesiz üretim yapanlara meslekten men etme cezası verilirdi. Töreye aykırı davranan veya hile yapıp yalan söyleyen çırac kalfa ve ustaları esnaf şeyhi yargıladı. Dükkânı için kapatma cezası alan ustanın dükkânının anahtarı Ahi Babaya verilir ve sağ ayağındaki pabucu çıkarılıp dükkânının damına atılırdı. (Ekinci, 2008:69-75).

4.2. Ahilikte Gelenekler ve Törenler

Sekiz asırdan beri Müslüman Türkler arasında kullanılmakta olan “*Pabucun dama atılması*” deyimini bize geçmişteki örnek bir Ahi uygulamasından kalmadır. Ahiliğin kurucusu ve esnaf ve sanatkârların Pîri olan Ahi Evran, ayakkabıcı esnafının bulunduğu çarşıdan geçerken onların yaptığı ayakkabıları inceler, hileli gördüklerini kesip dama atarmış. Böyle bir olay olunca, bunun haberi esnaf arasında hızla yayılır, “filan ustanın pabucu dama atıldı” denilmiştir. Pabucu dama atılan usta, utancından haftalarca insan içine çıkamaz, kimsenin yüzüne bakamaz, kendini affettirmek için elinden geleni yaparmış. Çoğu zaman da bunlar kâfi gelmez, terk-i diyar etmek zorunda kalmış (Eraracı, 1999:123).

“Teşkilata yeni girenlere, Ahi Babalar tarafından şalvar giydirilir, kuşak bağlanır ve tuzlu su içirilirdi. Çıracılık kalfalık, ustalık, esnaflığın diğer şartları gibi kurallara bağlı idi. İşçi çalışan atölyelerde müşterinin işçilerle konuşması, hele yanına oturup kahve, çay içmesi sohbet etmesi hoş karşılanmazdı. Çünkü bu, işçinin vaktini alır, işine engel olurdu” (Önder, 1990:12).

Ahiliğin yaygın olduğu zamanlarda şehrin çarşı esnafından biri, sabahleyin erkenden kalkar, konu komşuya; “*Hayır ola, Pazar ola, kötülükler def ola, kazancınız helaliyle gele*” dedikten sonra besmeleyle dükkânını açar, ilk müşterisiyle alışverişini yapar. Bu sırada ikinci müşteri gelir. Dükkân sahibi içtenlikle müşterisine: “*Kusura bakma kardeşim. Allah bereketini vere, ben bu sabah sıftah ettim, ilk alışverişimi yaptım. Senin istediğin mal karşı komşuda da var. Aynı mal aynı para, ne var ki komşum bu sabah daha sıftah etmedi. İstediyini ondan alırsan, hem onu memnun edersin, hem de ben komşuluk hakkını gözetmiş olurum*” der (Önder, 1990:12).

Ahilikte törenler çok önemli bir yer tutardı. İki yıl ücretsiz olarak bir ustanın yanında yamaklık eden çocuklar, özel bir törenle çıracılığa yükseltirilirdi. Yapılacak bu törene, çırağın babası – velisi, ustası, kalfaları, sabah namazını müteakip esnaf başkanının dükkânında bir araya gelirlerdi. Ustası çırağının kabiliyeti ve işine bağlılığı hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra velisi de esnaf vakfına bakır bir kap hediye ederdi. Ahilikte, ikinci rütbe olan kalfalık süresi 6 aydır. Çıracılık süresini dolduran gencin yeterli bilgi ve meslekte yetişip ahlâkî yönden olgunlaştığı, ustası tarafından teşkilata bildirilirdi. Sonra esnaf yönetim kurulunca kalfalık tören günü tespit edilirdi. Üç yıl kalfa olarak çalışıp kendisine verilen görevleri hakkıyla yerine getiren, çıracıları yetiştirmede titiz davranabilen, diğer kalfalarla iyi geçinen, dükkân açabilecek duruma gelenler, yine bir merasimle ustalığa yükseltirilirdi. Törene, Ahi Baba vekilinin köşkünde, esnaftan ustalar, esnaf başkanları, müftü, kadı, caminin imamı ve hatipleri davet edilirdi (Akçakaya, 2018:471-476).

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

İlk bakışta bir meslek örgütü gibi görünen, ancak pek çok toplumsal hususu içerisinde taşıyan bir sivil toplum kuruluşu olan Ahi Teşkilatı, çok önemli roller üstlenmiştir. Toplumun ekonomik ihtiyaçlarını karşılamış, sosyal hayatı düzene sokmuş, sosyal adaleti ve barışı sağlamış, eğitim, kültür, dini, askeri ve siyasi işlevleri yerine getirmiştir. Ahi teşkilatı, yaklaşık 500 yıl boyunca Türk Milletini ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan yönetmiş ve yönlendirmiştir. Ayrıca, bugünkü esnaf odalarının, ticaret odalarının, işçi ve işveren sendikalarının ve Türk Standartları Enstitüsü'nün temelini oluşturmuştur.

Tarihi araştırmalarda o dönem insan haklarına saygı, tüketicilerin korunması, kadının toplumdaki saygın yeri, misafirperverlik, bir tehlikeye karşı birlik oluşturmak, dayanışma, yardımlaşma gibi birçok insani değerlerin, bugünkü deyimi ile “evrensel değerlerin” Ahi Teşkilatında mevcut olduğu görülmektedir.

Materyalist dünya anlayışını reddederek sadece mal ve servet için çalışmayı kabul etmeyen, diğer bir ifade ile paranın araç halinden çıkıp amaç haline gelmesine karşı çıkan Ahilik, benimsemiş olduğu bu felsefi düşünce neticesinde, toplumumuzun ahlaki değerlerinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır.

Ahi felsefesinin temel amacı, bireyden yola çıkarak yaşanabilir bir toplum oluşturmaktır. Muhakkak ki, yaşanması bir toplum inşa etmek, öncelikle bu toplumu oluşturan bireyleri eğitmekle mümkün olacaktır. Ahilikte ideal insan tipi “Kâmil-i insan”dır. Kâmil-i insan olmak için; öncelikle ahlak ve din eğitimi alarak, kendini gerçekleştirmesi gerekmektedir. İşte Ahi teşkilatı bu ilkeler çerçevesinde üyelerini eğitmiştir.

Ahlaki erdemlerden uzak olan günümüzün Batı toplumlarında, bencil ve her şeyi kendi çıkarına göre referans alan modern hayat, getirdiği olumlu imkanlar ve kolaylıklar yanında beraberinde haksızlıkları, sömürüyü, haksız kazancı, endişeleri, ahlaksızlığı, düşmanlıkları, nefret ve sıkıntıları, bunalım ve buhranları getirmiştir. Dolayısıyla günümüzde, erdemli insanın inşası konusundaki evrensel çözümlere, geçmişte olduğundan daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Ahlaki zafiyetin ve maddeci kültürün önemli bir mesele hâline geldiği günümüzde, Ahilik çözüm için önemli bir kaynak olarak görülebilir. Ahilik düşüncesinin günümüz şartlarında yeniden dizayn edilerek hayata geçirilmesi, iktisadi ve sosyal hayatın ıslahında çok faydalı olacaktır.

Ahi birlikleri, geliştirmiş oldukları ahlaki, sosyal ve ekonomik ilke ve erdemlerle günümüz sendikalarına, gençlik ve meslek kuruluşlarına, eğitim kurumlarına ve çeşitli örgütlere, pek çok yönden örnek olabilecek bir yapıya sahiptir. Bu yapı, üretici ile tüketici, devlet ile millet, emek ile sermayenin barışık olduğu bir iş ortamının sağlanması, güçlü bir ekonomik yapı ve toplumsal bütünlük için son derece önemlidir (Durak ve Yücel, 2010:151-168). Ahilikteki eğitim anlayışı, günümüzün eğitim sistemine de ışık tutacak niteliktedir. Keza, çiraklık ve yaygın eğitimin ilk uygulandığı Batı'dan önce Osmanlı coğrafyasında Ahilerin sayesinde gerçekleşmiştir.

Şunu unutmamalıyız ki; millet olarak karşı karşıya kaldığımız sorunlara köklü çözümler üretebilmek için; kendi gücümüze, kendi tarihimize, yerli ve milli geleneklerimize, yönetsel kültür mirasımıza, yardımlaşma ve dayanışma ahlakımıza başvurmalıyız. Bu doğrultuda, günümüzde gerek iş dünyası ve gerekse sosyal yaşamla ilgili düzenlemeler yapılırken, Ahilik

ilke ve kurallarından yararlanılması, okul müfredatlarında yer alması, kaliteli insan ve kaliteli toplum olma konusunda önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akçakaya, M. (2018). Türk-İslam Tarihinde Yönetim Uygulamaları, İksan Matbaası, Ankara.
- Anadol, C. (1991). Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Arslanoğlu, İ.(1997). Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Bıyıklı, Y.(2003). Ahilik, Eser Ofset, Trabzon.
- Çağatay, N.(1997). Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, TTK Yayınları, Ankara.
- Çağatay, N.(1990). Ahilik Nedir?, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Çağatay, N.(1981). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Çakmak, M. (2014). “Ahiliğin Tasavvufi Temelleri ve Ahilik-Fütüvvet İlişkisi”, Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 7(13):143-158.
- Demir, G. (2000). Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Ahilik, Sade Ofset Matbaası, İstanbul.
- Demirpolat, A. & AKÇA, G. (2004). “Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Dergisi, 15(1): 355-376.
- Durak, İ. & YÜCEL, A. (2010). "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2):151-168.
- Ekinci, Y. (2008). Ahilik, Özgün Matbaacılık, Ankara.
- Ekinci, Y.(1989). Ahilik ve Meslek Eğitimi, M.E.B. Yayınları, Ankara.
- Erarıcı, F.(1999). “Ahilik ve Ahilik Kültürünün İktisadi Hayatımızdaki Anlam ve Önemi”, II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kırşehir.
- Erken, V. (2008). Bir Sivil Örgütlenme Modeli: Ahilik, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Güllülü, S.(1977). Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, A. Y.; Kaya, M. & Aydemir, C.(2012). “Ahilik Teşkilatında ve Günümüzde Tüketicinin Korunmasına Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 14(2):37-54.
- İvgin, H. (1996). Ahilerde Ahlaki Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Kazıcı, Z.(1978). “Esnaf Teşkilatı (AHİLİK)”, Diyanet Dergisi, 17(3):250-255.
- Kazıcı, Z. (1988). “Ahilik Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

- Kart, M. (2017). “Değerler Eğitiminde Bir Model Olarak Ahilik”, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Köksal, M. (2007). Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü, Kırşehir Belediyesi Kültür-Tarih Yayınları Serisi 5, Ankara.
- Nasır, N. (2002). “Anadolu Ahiliği’nin Sosyo-Ekonomik Yönleri”, Hacı Bektaş Veli Dergisi, 1(24):6-9.
- Önder, M. (1990). “Tarihimizde Esnaf ve Sanatkârlar”, Ahi Dost, Sayı 2, Ankara.
- Önge, M. Y. (1988). “Ahi Evran Zaviyesi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (I):530.
- Özerkmen, N. (2004). “Ahiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları-Sosyolojik Yaklaşımlar”, Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44(2):57-78.
- Öztürk, N. (2002). "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(7):1-12.
- Soykut, R. (1971). Ortayol Ahilik, Güneş Matbaacılık, Ankara.
- Soysal, A. (2013). “İşletmelerin Başarısında Ahilik İlke ve Uygulamalarının Önemi: Bir Değerlendirme”, Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası, 27(2):6-19.
- Şeker, M. (1993). İbn-i Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.